

MÜHENDİSLİK-MİMARLIK BİLİMERİNDE AKADEMİK ÇALIŞMALAR

MÜHENDİSLİK-MİMARLIK BİLİMERİNDE AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Editör
Rıdvan KARAPINAR

ISBN 978-9940-540-39-5

2018

Cetinje 2018

MÜHENDİSLİK-MİMARLIK BİLİMLERİNDE
AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Editör

Rıdvan KARAPINAR

Cetinje 2018

Editor

Prof. Ridvan KARAPINAR, Ph.D.

First Edition •© September 2018 /Cetinje

ISBN • 978-9940-540-39-5

© copyright

All Rights Reserved

Ivpe

web: www.ivpe.me

Tel. +382 41 234 709

e-mail: office@ivpe.me

Print

Ivpe

Cetinje, Montenegro

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....III

HAKEM KURULU..... V

MİMARLIK

A. Mehtap SAĞOÇAK / *Mimarlığı Anlama ve Yorumlama Bağlamında Kavramsal Bir Model* 3

M. ÖZKAYA & A. B. TARHAN & H. S. ÇINAR / *Korunan Alan - Katılımcı Yaklaşımı: Dilek Yarımadası, Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Örneği*..... 27

T. DÜZENLİ & B. ÖZDEMİR IŞIK & S. YILMAZ / *Çocukların Hayallerindeki Çevre Algısı* 39

MÜHENDİSLİK

Bilge BERKHAN KASTACI & H.Ziya ÖZEK / *Leno Dokuma Kumaş Teknikleri*..... 55

Mihriban KALKANCI / *Geleneksel “Buldan Bezi” Nakışları* 71

ÖN SÖZ

“Mühendislik-Mimarlık Bilimlerinde Akademik Çalışmalar” adlı kitap, bu alanlarda çalışan akademisyenler ve araştırmacılar için bir akademik forum olması açısından oldukça yararlıdır. Mimarlık araştırmaları multidisipliner bir niteliğe olup; teknik bilimler, sosyal bilimler ve çevre bilimleri gibi birçok alanı kapsamaktadır. Yine, mimarlık ve mühendislik çeşitli güncel konular için bir araştırma alanı olarak kullanılmaktadır. Bu kitapta farklı konular üzerinde çalışan akademisyenlerin araştırma bulguları sunulmaktadır. Böylece, daha fazla araştırmacının bu tür çalışmalardan haberdar olması, gelecekteki olası çalışmalarını için yeni fikirler edinmelerine fırsat verecektir. İlgili makaleler, hakemler tarafından yayınlanmak üzere gözden geçirilerek yayına kabul edilmiştir. Kitabın akademisyenler ve araştırmacılar için faydalı olacağı ümit edilmektedir.

Rıdvan KARAPINAR

HAKEM KURULU

MİMARLIK

MİMARLIĞI ANLAMA VE YORUMLAMA BAĞLAMINDA KAVRAMSAL BİR MODEL**

*A Conceptual Model for Understanding and Interpreting The
Architecture*

A. Mehtap SAĞOCAK*

1.Giriş

Günümüzün denetimsiz, sınırsız, özgürlükçü ve kaotik mimari ortamında, ürünü sürece, teorik ve ideolojik altyapıyı, yaşama pratiği içinde estetik etkiye dönüştürmenin gereği hissedilmektedir. Bu dönüşüm gösterge, metin, söylem gibi genel dilsel kavramlar ile görüngü, yaşantı ve hakikat gibi öznenin nesneyle bütünleşmesini, tinsel ve bağlamsal özellikleri vurgulayan kavramlar temel alınarak irdelenmektedir. Bu makaleye dayanak oluşturan “mimarlığı anlama ve yorumlama bağlamında kavramsal bir model “ doktora tez çalışmasında, günümüz mimarlık ortamının “gösterge” olarak ön plana çıkartılması sonucu, sözde-mimarlık, ya da şeyleşme olgusuna dikkat çekilmiş; varoluş nedenini açığa çıkarmak için mimarlığın bir görüngü olarak değeri sorgulanmıştır. Mimarlığın bir “kültür metni” olarak okunabilme olasılıkları incelenmiş; zamansal ve mekansal ilişkiler bağlamında mimarlığı “yaşantı” olarak anlama ve yorumlamanın önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, bilgiye dayalı gerçekliğin taşıyıcısı olan ”söylem”lerin mimarlıkta özne-nesne arasındaki ilişkiyi özgür kılan göreceli ve değişken bir oluş haline, “hakikat”e dönüşümü tartışılmıştır. Önerilen bu yaklaşım ile evrensel ile yerelin, doğa ile teknolojinin, geleneksel ile çağdaşın, yapısal ve tinsel, öznel ve nesnel değerlerin birbirine dönüştüğü, yeni anlam ve yorum olanaklarına açık bir mimarlığa ulaşılabilceği düşünülmektedir.

2.Literatür Özeti

Anlam paradigmaları günümüzde birer estetik teori olarak araştırılmakta, mimarlık nedir sorusuna yanıt olabilecek birçok yaklaşımın temel konusunu oluşturmaktadır. Ampirik teori, genellikle yapısal anlamdan algılanan anlama yönelmiş, işlemsellik teorisi ise geçmiş deneyimlere dayalı algılamının yeni anlamlara yol açtığı görüşü savunulmuştur. Gestalt teorisine göre, vurgulanan anlam, ise öğelerin topolojik ilişkisine dayalı varlık karakterinden doğan bir işlemdir.

Psikanalistlere göre anlam bilincin bir bileşenidir, bellekle ilişkilendirdikleri sembolik anlamı arketipler yoluyla, ortama bağlı olarak değerlendirmişlerdir. Gibson (1950) , anlamı ilkel anlamdan kullanıma, ,

---

* (Dr. Öğr. Üyesi); Bursa Uludağ Üniversitesi, TBMYO Tasarım Böl. , msagocak@gmail.com

araçlardan, değerlere, işaretlerden sembollere altı ayrı düzlemde sınıflandırmış, Hersberger (1974), çevreden gelen uyarıcıların ortam tarafından semboller yardımıyla anlama dönüştürülmesi ve davranış olarak cevaplandırılmasını açıklayan “ortam” teorisini ortaya koymuş; Berlyne (1974) ise, Gestalt psikolojisine dayalı ve kişinin çevreyle etkileşimine bağlı algılamayı, kişilik, motivasyon bağlamında irdeleyen psikolojik yaklaşımı önermiştir (Lang,1987: 95)

Çevre davranış araştırma alanında Alexander(1977), çevreyle uyum sorununa dikkat çeken kurgusal yaklaşımı örnek verilebilir. Rapoport (1982), kullanıcı ve tasarımcı açısından öznenin, çevre bağlamında nesnenin, anlam probleminin, semiyotik, sembolik ve sözsüz anlam yaklaşımıyla ele almıştır. Rapoport, çevre, anlam ve iletişim sorununu, zaman, mekan, iletişim ve anlam organizasyonuna bağlı olarak irdelemiştir.

Dil paradigmasının yaygınlık kazanmasıyla, mimarlık dilinin çözümlenmesi ve anlamlandırılması çerçevesinde, Broadbent (1980)’in işaretler ve sembollere dayalı olarak irdelediği mimarlık göstergebilimine ait çalışmaları mimarlığın anlamlandırılmasında önemli rol oynamıştır. Yücel (1981)’in mekanı bir dil olarak yorumlamaya yönelik araştırmaları, Derrida (1994)’nın yapı bozuculuk ilkesi ve Jencks’in eleştirel yaklaşımları, mimarlığın iletişimsel yönünün ortaya koyan önemli çalışmalardır.

Sanoff (1991), insan-çevre ilişkisinin tanımlanmasında, çözümleyici yöntemlerin yetersiz kaldığına, görsel, anlamsal iletişimin, insan-çevre etkileşimini ve örüntülerine odaklanan araştırmalar yardımıyla sağlanabileceğine dikkat çeker. Setha (1987), bağlamsal, gözlemsel yaklaşımların, görüngübilimsel yaklaşımların, karşılaştırmalı tarihsel yaklaşımların, söylem yaklaşımlarının mimarlığı anlama ve yorumlamaya yönelik araştırmalarda ağırlık kazandığına dikkat çeker. Seamnon (1989) ise, Heidegger’in yorum bilimsel yöntemini kullanarak, mimarlıkta araştırma konusu olabilecek değerlerin “varoluşsal gerçeğini ve özünü yakalar.

Norberg-Schulz (1985), modern mimarlığın soyutlanmış, salt çözümlenmeye dayalı dilini dengelemek; fiziksel çevrelere geleneksel kimliklerini kazandırmak için “yerin tını-genius loci” “bir yer duygusu” gibi temaları mimarlık gündemine katmıştır.

Mimarlıkta anlam ve yorum araştırmalarını özne-nesne ilişkisine dayandıran görüşler arasında Hillier (1996), mimarlığı hem bir ürün, hem de bir süreç olarak nesnel şey ile şeyi yücelten öznel sürecin katkıları bağlamında ele alır. Teymur (1982), da, insan-çevre ilişkisini bir paradigma olarak tanımlar ve bilen özne ile bilinen nesne arasında yer alan bilgi sürecinin kavramsal bir çerçevede tartışılabileceğini vurgular.

Bu çalışmada irdelenen göstergebilim ve yorum bilime yönelik düşünceler, mimarlıkta anlama ve yorumlama problemine farklı bakış açıları kazandırmıştır. Barthes (1993), her türlü anlamlı bütünü birer alıntı olarak ele alıp, bunları göstergebilim ilkeleriyle çözümlenmeye çalışmış, anlamı öznenin katkılarıyla ortaya çıkan devingen bir kavram olarak ortaya koymuştur. Barthes'a göre kent, nesnel verilerin ötesinde, okura göre anlamlandırılır ve metin olarak okunabilir. Kenti bir metin olarak okuyan izleyicinin kodları çözmesi ve kendine özgü bir metne/kurguya dönüştürmesi özne ile nesne arasındaki sınırları ortadan kaldırır. Mekanın bir dil olarak yorumlanmasında simgeselliği güçlü bir veri olarak değerlendiren Barthes'a göre simgesellik, öğelerin birbiriyle bağlantılı konularına göre dizimsel ve dizgesel yönden algılanmasını sağlayan bir kavramdır.

Husserl ve Merleau-Ponty, nesnenin özünü algıda arayan bir bakış açısıyla görüngübilim alanındaki çalışmalara ışık tutmuşlardır. Husserl (1995)'a göre anlama, olgular dünyasının dışındaki "öz"e yönelen bilince ait bir edimdir. Merleau-Ponty (1994) ise beden ile kavranan mekan tanımında, mimarlığı bir görüngü olarak değil de bir olgu olarak yorumlamaya dönük ipuçları vermiştir. Dilthey (1997)'de "yaşantı", Gadamer (1981)'de diyalektik bağlamında irdelenen anlam ve yorumlama, Heidegger (1975), tarafından insanın kendi varoluşunu, içinde bulunduğu çevre ile bütün olarak kavraması şeklinde değerlendirilmiştir.

Günümüzde mimarlığın gerek bildirişimsel yönünün ön plana çıkması gerekse anlama ve yorumlama bağlamında değerlendirilmesi gerekliliği sonucu bu düşünce sistemlerinin katkısı daha çok fark edilmiştir. Bunun sonucu olarak da çağdaş mimari söylemlerde, tasarım ve eleştiri alanda yapılan çalışmalarda mimarlığın sözü edilen alanlarla iç içe olduğu gözlenmektedir. Anlama ve yorumlama edimini, özne-nesne ilişkisi bağlamında ele alan bu çalışmada, dil ve özne kökenli araştırma alanlarından ödünç alınan, ikisi arasındaki sınırları ortadan kaldıran bazı kavramlara dayalı bir model önerilmiştir.

3.Mimarlığı Anlama ve Yorumlamaya Dayalı Kavramsal Bir Model

Mimarlık tasarımdan eleştiriye uzanan süreç içinde paradoksal ilişkilerle şekillenen bir edim olarak bilinmekte, bu bağlamda mimarlığı anlama ve yorumlama da farklı açılardan değerlendirilen bir konu olarak önem kazanmaktadır. Bu konudaki araştırmalara paralel olarak, bu çalışma kapsamında mimari bütünü oluşturan paradokslara dayalı yapısı; mimarlığın çok boyutlu ve disiplinler arası ilişkiler ağı ortaya konmaya çalışılmıştır.

3.1.Araştırmanın Yöntemi

“Mimarlığı anlama ve yorumlamaya dayalı kavramsal bir model” isimli doktora tez çalışmasında önerilen yöntem, nesnel olan fiziksel, kültürel ve çevre değişkenleri ile öznel olan davranış değişkenlerine ilişkin kavram çiftleri arasındaki diyalektik ilişkileri sorgulamaya ve bu yaklaşım doğrultusunda mimarlığı anlama ve yorumlamaya yöneliktir. Bu yöntem yardımıyla, öznel ve nesnel verilerin birbirini gerektiren ve bütünlükten bir ilişki kapsamında bir araya getirilmesi öngörülmüştür.

Mimarlığı anlama ve yorumlama kapsamında, özne-nesne ilişkisine dayanılarak karşılaştırılan iki yaklaşım söz konusudur. Göstergibilim dil paradigmasını temel alan, mimarlık ürününü bir nesne olarak ele alıp, çözümleyen; metin olarak dizgesine ve işlevine ağırlık veren bir yaklaşımdır. Bu eksende, mimari ürünün yapısal ve kurgusal yönüne ilişkin veriler, eşzamanlı metin okumaları yöntemiyle toplanarak, yapısal ilişkiler, zaman ve mekan kodlarının çözümlenmesi yoluyla, araştırılıp, anlamlandırılır.

Mimari yapıtı nesnel özelliklerinin ötesinde, özneye ilişkisi bağlamında değerlendiren yaklaşımlarda ise, tanımlanabilen, çözümlenebilir sabit ilişkiler yerine, özne-nesne arasında yaşanan dinamik süreç öne çıkar. Geçmiş, bugün ve geleceğin birliği içinde ve toplum, kültür, gelenek bağlamında gerçekleşen “yaşantı”ya ilişkin veriler anlama ve yorumlamaya olanak sağlar ki bu da zamana ve mekana ilişkin kodların, özne-nesne diyalektiği bağlamında bütünleşmesi anlamı taşır.

Tez kapsamında oluşturulan bu kavramsal çerçeve, anlam konusundaki farklı paradigmalara ait kavramları kesişen ve ayrılan yönleriyle ele alır. Bir yanda özneyi, nesneyi araştırıp, irdeleyen bir taraf olarak ele alan ve anlam-yorumlama sürecini eşzamanlı okuma problemiyle özdeş kılan yaklaşım söz konusudur. Evrimci olmak yerine yayımlacı bir anlayışı benimseyen bu okuma yöntemi, zaman faktörünü dışarıda bırakarak, aynı anda bir arada bulunan olguların bağıntılarını inceler. Mimari ürünü kurguya ve sentaksa bağlı kavramlar arası sabit ilişkiler yardımıyla zamana ve mekana bağlı kodlara göre okuyan ve yapısal olarak çözümleyen dil kökenli yaklaşımın karşısında, özne ile nesnenin birbirini etkileyip değiştirdiği ve bütünleştiği bir yaklaşım vardır. Özneye ağırlık veren bu eksende, özne ile nesnenin birbirine dönüştüğü dinamik yaşantı ve diyalektik düşünce, zaman ve mekan kodlarının hem artzamanlı hem eşzamanlı değişim ve oluşumuna bağlı olarak anlaşılıp yorumlanmaktadır.

Tablo 1:Yöntembilimin kurgusu

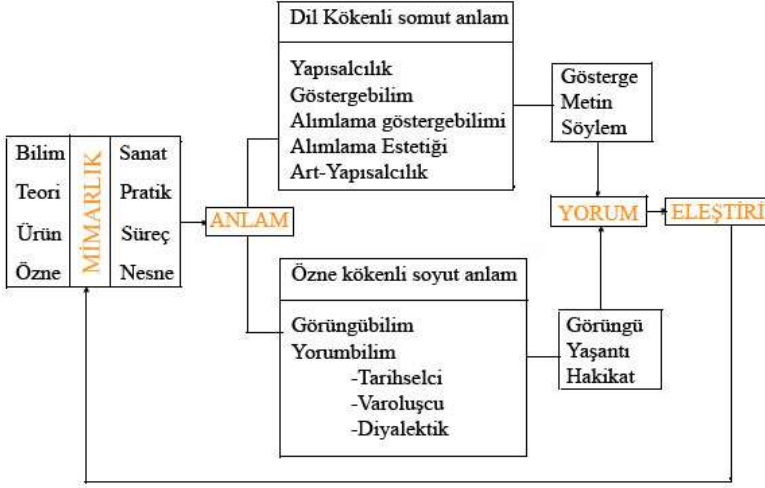
Yöntembilim	Araştırma tasarımı	Veri toplama yöntemi	Araştırma yöntemi
Dil kökenli yaklaşımlar	“ Ürüne ” yönelik, kurguya/sentaksa bağlı kavramlar arası sabit ilişkiyi tanımlama	Ya artzamanlı veya eşzamanlı metin okuma / karşılaştırma	Yapısal ilişkilere metin okumalarına dayalı zaman ve mekan kodlarını çözümleme
Özne kökenli yaklaşımlar	“ Sürece ” yönelik, yaşantıya bağlı, değişken özne-nesne ilişkisini tanımlama	Hem eşzamanlı, hem de artzamanlı yaşantıyı anlama ve yorumlama	Diyaloğa dayalı yaşantının zaman ve mekan kodlarını birleştirme

Önerilen model kapsamında seçilen bazı kavramlar (gösterge-metin-söylem) /görüngü, yaşantı, hakikat) yardımıyla günümüz mimarlığını değerlendirmede geniş perspektifli bir yaklaşım oluşturmak; bu bağlamda **göstergenin görüngüye, metnin yaşantıya, söylemin hakikate** dönüştürülmesi; bu yolla yeni kavramsal bir bağlam oluşturulması hedeflenmiştir.

3.2.Önerilen Kavramsal Model

Mimarlığın bilime ve sanata dayalı yönleri, teorik altyapısı yanında, pratik uygulama ve kullanıma ilişkin değeri; ürün olarak işlevsel, yapısal özellikleri ve kullanıcıyla girdiği iletişimsel süreç, mimarlığın özneye ve nesneye dayalı yapısını tanımlamaktadır. Bu nedenle mimarlıkta anlama ve yorumlamaya yönelik bu modelin hareket noktasını da bu paradoksal yapı ve özne-nesne ilişkisi oluşturmuştur. Burada hedeflenen, Mimarlığın bütünlüğünü ve bileşenlerini tanımlayan kavramsal bir model önermektir.

Mimarlıkta anlam sorununa eğilen farklı yaklaşımlar bazı kavramları kendi araştırma tasarımı, veri toplama yöntemi ve araştırma yöntemi çerçevesinde sunar. Aynı zamanda anlamın yoruma, yorumun eleştiriye ve eleştirinin de geri besleme süreciyle tasarım bilgisine dönüşmesi söz konusudur. Tez kapsamında incelenen disiplinler, saptanan ilişkiler ve dönüşen kavramlar şu şekilde bir model içinde gösterilmiştir:

Şekil 1: Mimarlığı anlamaya ve yorumlamaya ilişkin kavramsal bir model

Çalışmada esas alınan nokta mimarlıkta anlama ve yorumlama sürecine bütünsel bir bakış açısı önermektir. Göstergebilim, yapısalcılık, art yapısalcılık, dili esas alarak mimari ürünü çözümler. Bu çözümleme gösterge; göstergelerden kurulu metin, metinler yardımıyla oluşturulan söylem gibi kavramlar üzerinden yapar. Bu yaklaşımlarda özne, mimari yapıtı çözümlenerek anlamaya çalışan bir taraftır. Oysaki görüngübilim, varoluşçuluk ve yorum bilim özne ile nesnenin bütünlüğünü öngörür. Anlama, salt çözümlemeyle değil, bu bütünlüğün içinden sağlanan birleştirme ile gerçekleşir. Bütünü yakalamada mimarlık ürününe değil, özne-nesne arasındaki diyalektik sürece önem verilir. Görüngü, yaşantı ve hakikat mimarlıkta bu süreci değerlendirmeye yardımcı olabilecek kavramlar olarak saptanmıştır. Göstergeyi görüngü olarak algılama, ürünü metin olarak okuma, yaşantının bir yansıması olarak değerlendirme, söyleme dayalı nesnel gerçekliği, hakikate /varoluş nedenine dönüştürme gibi edimler yardımıyla birbiriyle uzlaşmayan iki farklı bakış açısını birbirine yaklaşırma, bütünü anlama çabası olarak öngörülmüştür.

4. Göstergedan Görüngüye Mimarlık

Mimari ürünler, içinde bulunduğu döneme ait inançlar, dünya görüşleri, kültürel faktörleri yansıtır biçimde, düşünce, inanç ve yaşamla iç içe olmuştur. Antikçağ'da ortaya atılan "Logos" kavramı ile bilgilerin akılla temellendirilmesi olanaklı hale gelmiş; akıl, varlık ve dil birbiriyle bağıntılı kılınmıştır (Sözer, 1992). Bu dönemde, gösterge, dış dünyanın bir biçimi olarak vardır. Gösterge, şeyleri bir araya getirme ve birleştirme gücüne sahip, benzerlik bağıyla, gösterdiği şey ile bağlılık içindedir. Foucault'a göre bu dönemde, göstergelere anlamlama işlevini veren bilgi değil, şeylerin dilidir. Göstergeler, Tanrı'nın doğa aracılığıyla insanlarla

konuşmak için kullandığı, açıklanmayı bekleyen ögelerdir; kimse onları algılamasa da onlar yine oradadırlar. Bu dönemde gösterge, henüz kendi varlığını kazanmamış; göstergeden farklı olarak, kendi dışında bir temeli, dayanağı olan bir belirti / indestir (Foucault,, 1973).

17.yy'dan itibaren gösterge, artık işlevini bilginin içinde gerçekleştirmekte; ancak bir bilme edimi sayesinde varlık kazanmaktadır. Çünkü göstergenin var olması, bilinen iki şey arasında, bilinen ve temsil edilen şey ilişkisini gerektirir. Göstergenin, varoluş alanını bilgide bulmasıyla birlikte, doğal gösterge- uzlaşımsal gösterge ayrımı da gündeme gelmiştir.

Şeyler dünyasından seçilmiş ve bilgi tarafından gösterge haline getirilmiş olan doğal gösterge, zihnin egemenlik kuramadığı sınırlı, katı ve elverişsiz bir ögedir. Bu açıdan bakıldığında Parthenon, dış dünya biçimlerinde içkin olma durumuna sahip olduğundan doğal gösterge olarak düşünülebilir. Modern mimarinin teknolojik ve sosyal yaşamın bir parçası olarak sunduğu cephe uygulamaları ve tipolojik yaklaşımları ise, varoluş nedenini ortaya koyan biçim dili ile uzlaşımsal göstergenin örneklerini sunar. Mies van der Rohe'nin yapıtları da en yalın ögelerine kadar çözümlenebilen ve bu ögelerin bir araya geliş nedenlerini ve imkanlarını açıkça gösteren biçim dili ile uzlaşımsal göstergeye örnek olarak verilebilir.

Şekil 2. Parthenon

Şekil3: Seagram binası, Mies van der Rohe

Saussure ile birlikte, dil göstergelerden kurulu özerk bir alan olarak sunulmuş, gösterge de tam varlığını kazanarak, belirtiden ayrılmıştır. Dilin ögesi olan göstergeyi anlamak için, gösteren ve gösterilen arasındaki yapısal ilişkiyi anlamak gerekir. Burada gösterilen nesne değil, nesnenin zihinsel tasarımıdır; gösteren de fiziksel ses değil, zihindeki işitme imgesidir. Saussure'e göre, dilsel göstergenin ayırt edici özelliği, onun keyfi ya da nedensiz oluşudur; bu nedenle gösteren ile gösterilen arasındaki bağ, doğal değil, uzlaşımsal ya da keyfidir (De Saussure, 1985).

Altuğ'a göre, Saussure, göstergenin keyfiliğinin dili tehdit eden bir dayanaksızlığa yol açtığını görmüş; bunu gidermek için, göstergenin

anlamını, yalnızca gösteren-gösterilen dikey bağıntısında değil; fakat aynı zamanda göstergeler arası yatay bağıntıda bulunabileceğini ileri sürmüştür. Her gösterge, dilsel-değerini, ancak dilin yapısı içinde, diğer göstergelerle olan ayrımsal konumu sayesinde kazanır (Altuğ, 1996).

Göstergeler arası yatay bağıntı, farklı toplumlara ait kültür değerlerini, zamansal ve mekansal örgütlenmeyi, tek bir örneğe dayandırma girişimine neden olmuştur. Bu olgu, belirsiz, kararsız, denetimsiz, çoğulcu bir ortam içinde anlam kaybına yol açmıştır. Günümüzde gelinen bu noktada gösterilenin statüsü kırılmış; anlamın değeri düşmüş; buna karşın gösteren fetişizmi başlamış ve gösteren şeyleşmiştir.

Şeyleştirme, bu açıdan bakıldığında, anlamlamanın, göndergeye olan benzerlikleriyle işlev gören sözde-nesneye ait imgeler yoluyla gerçekleştiği bir süreci anlatmaktadır. Bilgi ve anlam birikimini mümkün kılan gösteren-gösterilen diyalektiğinin bu şekilde sona erişi, göstergenin özünün boşaltılması anlamına gelir. Gösterge artık, bir temsil / tasarım, bir başka şeyin yerini tutan bir şey değil; sınırsızca çoğaltılabilen bir "taklit" tir. Sözde-nesneyi yansıtan "temsili gerçeklik" sorunu, toplumsal yapının kaçınılmaz bir sonucu olan "kitsch" olgusunu doğurmuştur.

Baudillard'ın belirttiği gibi, tasarım alanında vurgunun üretimden uzaklaşıp, yeniden üretime, medya yoluyla sunulan göstergelerin, imgelerin ve simulasyonların sonsuzca katlanmasına kaydığı bu Post-Modern tavır, kitsch olgusunu ortaya çıkartmıştır (Featherstone, 1996).

Post-Modern söylem içinde kitsch olgusunu açıklarken, dile dayalı bir kuramsal modelden yararlanan Köksal (1994), doğal dil ve kurmaca dil ayrımını ortaya koymaktadır. Tarımsal üretim çağındaki anonim sanat ve mimarlığı, birey ötesi ve bilinç dışı; bireyin tek başına oluşturamayacağı, değiştiremeyeceği ve ortadan kaldıramayacağı bir dil olarak nitelendirdiği doğal dille özdeş tutmuştur. Endüstriyel üretim çağının bireyselci, dışarıdan taşınan kurallarla uygulanan sanat ve mimarisini ise bir kurmaca dil olarak değerlendirmiştir. Bu saptama, Saussure'ün doğal gösterge ve uzlaşımsal gösterge ayrımına çarpıcı bir örnek olarak gösterilebilir.

Endüstri Devrimi'nin tüm üretim ilişkilerinde kesin dönüşümler yaratmasıyla birlikte, doğal dil, ortadan kalkmış; 19.yy' da geçmiş dönüşlerle yaşanan çoğulluk, dışarıdan taşınan normları, bu da denetimsizliği beraberinde getirmiştir. Modernizm, rasyonalizme dayanarak, kendi kurmaca dilini oluşturmayı ve denetimi sağlayabilmiştir. Ancak bu denetime tepki olarak özgürlük istemiyle ortaya çıkan Post-modernistler ise denetimsizlik ve normsuzluk noktasında çıkmaza sürüklenmişlerdir. Bu noktada, endüstrileşmiş toplumun anonim kültürü "kitsch" olgusu olarak ortaya çıkmıştır (Köksal, 1994).

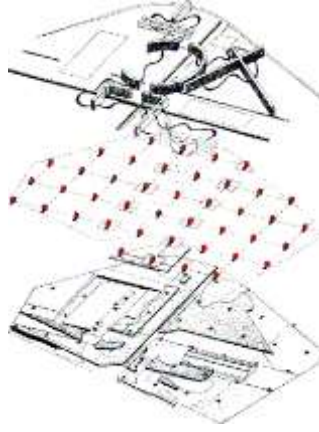
Baudrillard (1981)'a göre kitsch, biçimlerle oynayarak, nesnelere doğal olmayan boyutlarda daha küçük, daha büyük ölçeklerde yeniden üretmek, malzemeyi taklit ederek, farklı biçimleri uyumsuz bir yaklaşımla birleştirmekte ve modayı tekrar etmektedir. Baudrillard kitsch olgusunu, devingen tüketim toplumlarına ait "taklit ya da benzeşim estetiği" olarak değerlendirmektedir (Baudrillard, 1981).

Şekil 4. Moore, İtalyan meydanı: Taklit estetiğine dayalı bir örnek

Bu örnekte Moore, New Orleans'da insanların kendini İtalya'da zannetmeleri için bir dekor tasarlamıştır. Gerçek yaşamın ipuçlarını taşımayan bu mekansal ve zamansal kurgu, insanlara sözde-İtalya atmosferini verdiği için kullanım değeri düşük bir nesne haline gelmiştir.

Anlam, bu durumda gösterenleri başka gösterenlerin yerine koyma ve sonra bunları da başkalarının yerine koyma oyunu içinde üretilen bir şey haline gelir. Gösterenlerin birbirine dönüştüğü bu sınırsız oyunda, sabit sınırlar ortadan kalkar; gösteren-gösterilen ilişkisinde, bir egemenlik yarışı başlar. Derrida'nın göstergeye uyguladığı yapı çözümüne stratejisi de, gösterilenin ayrıcalıklı konumunu, gösterilen-merkezli dizgenin yapısını çözmek suretiyle sarsmaktır. Dil dizgesini, gösterenin metafiziksel hiyerarşisinden bağımsız kılma girişimi, Derrida'ya göre, merkez yerine oyun kavramının konmasıyla gerçekleşir. Yapısalcılıkta yapıya verilen anlam içerisinde, onu bir merkez konumuna getirmek veya yapıyı bir mevcudiyet noktasıyla, bir sabit kökenle ilişkilendirmek söz konusudur. Derrida'ya göre ise, yapıya merkez kazandırma, dilsel yapının işleyişini sınırlandıran alandır. Bu noktada merkez, yapıyı yönlendiren, dengeleyen, düzenleyen; bir anlamda tanımlayan ve bütünselliğini içeren bir şeydir. Ancak merkez, öğelerin yer değiştirmesine olanak tanımayan; hem yapının içinde hem de yapının dışında yer alan bir noktadır. Bu anlamda merkez, birbiri ardı sıra gelen öğelerin birbirinin yerini aldığı bir belirlenimler dizisi, anlamı kuran şeydir. Bu açıdan bakılınca, merkezin sabitlenmiş bir mevki olmayıp, bir işlev olduğu; içerisinde sonsuz sayıda gösterenin birbirinin yerini alma oyununa girdiği, bir tür mevkisizlik olduğu düşünülebilir. Bu noktada, anlamın özgür oyununa kapı açan bir belirlenimsizlik karşısında, özneyi etkin bir yorumlama sürecinin içine sokan bir çaba izlenir (Altuğ, 1996).

Şekil 5. Tschumi, La Vilette Parkında, göstergenin birbirinin yerini alma oyununu, dinamik tasarım anlayışı ile ifade eder. Yapıbozucu mimarlığa ait bu önemli yapı, Modernizmin form-işlev, içerik-program, yapı-anlam ilişkisini düzenleyen bütüncül, merkezci ve nesnel tavrına aykırı bir anlayışın ürünüdür.

Günümüzde, mekansal ve zamansal oluşumlar, özne-nesne birlikteliği içinde açık bir yorumlama edimiyle değerlendirilmektedir. Mimarlıkta anlama ve yorumlama, insanın içinde bulunduğu ortamı varoluş nedeni olarak algılamasına ve anlamlandırılmasına dayanmakta; görüngünün varlık karakteristiği Heidegger temelli bir varoluş bilgisini gerekli kılmaktadır. Bu noktada "gösterge"den "görüngü"ye dönüşümün, mimarlığı anlama ve yorumlama bağlamında önemli bir vurgu olduğu söylenebilir.

Geiger (1985)'e göre, herhangi bir biçimlenme tarzındaki değer ve değersizlik, nesnelere gerçek nesnellikleriyle değil, onların görüngü olarak verilmesiyle ilgilidir. Estetik açıdan bir ürünün değeri onun gerçek yapısının ötesinde görüngüsel yapısında yer alır. Görüngübilimsel yöntemin ilk belirtisi, onun görüngülerde kalması ve görüngüleri araştırmasıdır. Ayrıca, bu görüngülerin rastlantısal teklikleri ile ilgili koşullarını değil; özlerini kavramaya çalışması ve bu özün tümevarım veya tümdengelim yöntemiyle değil, sezgiyle kavranması söz konusudur (Geiger, 1985).

Bu tür bir sezgiyle görüngübilimsel öz kavraması, özne tarafından öğrenilmesi gereken bir tavidir. Algılama yoluyla objeyi imgelenebilir hale getiren sezgisel aktır. Bir şeyi bilmek demek, o şeyin algılanmasını sağlamak demektir. Husserl'a göre, değişmez hiçbir tür ve organik öğelerden kurulmuş değişmez bir yapı yoktur. Değişmez gibi görünen her şey bir oluşum içindedir. İç sezgi ile tinsel hayatın birliği içinde yaşarsak, onu yöneten motifleri birlikte duyar ve böylece o sıradaki tinsel yapının özünü ve gelişimini, onun birlik ve oluşum motiflerine olan bağımlılığını anlarız. Tarihsel olan her şey bizim için aynı bu şekilde "anlaşılır" ve "açıklanabilir" hale gelir (Husserl, 1995:64)

Mimarlığa ait tüm deneyimlerin algılama problemine temellendiğine dikkat çeken Holl (1994), görüngübilimsel olarak bazı bölgeler belirlemiştir: Nesne ile alanın birleştirilmesi, mekanın perspektife dayalı olarak algılanması, renk, ışık-gölge, gecenin mekansallığı, zamana direnç, su, ses, detay, ölçek-oran, yerleşim koşulları gibi. Bu görüngüsel bölgelerde gerçekleşen algılamalar bütünleşir; tek bir deneyime dönüşür ve bina, algısal görüngünün sessizliği içinde bizimle konuşur (Holl, S., Pallasmaa, J., Perez-Gomez,A., 1994).

Şekil 6: Noshima çağdaş sanat müzesi, Tadao Ando, 1995, Japonya

Işık, gölge, su, gece, malzeme, detay gibi görüngüsel faktörlerin bütünü algılamadaki etkisine ilişkin örnekler

Pallasmaa (1994), mimarlığın son yıllarda içine düştüğü, fiziksel ve duyuşsal yoksulluk karşısında, mimarlığın özüne yönelen yaklaşımlarda zihinsel ve kavramsal boyutlara yapılan vurgunun güçlendirilmeye çalışıldığına dikkat çeker. Binalar ve kentler bizi, gerçekliğin akışkanlığını yapılandırmaya, anlamaya ve hatırlamaya götürür. Bize kim olduğumuzu hatırlatır ve kültürel süreklilik içinde yerimizi belirginleştirir. Toparlama, hatırlama ve karşılaştırmaya dayanan bütün deneyler mekan ve zamanın kaynaştığı tek bir boyutta, "bilinç"te erir. Biz kendimizi, varoluşumuzu, bu mekanda, bu yerde bu anda ve bu boyutta tanımlarız (Holl, S., Pallasmaa, J., Perez-Gomez,A., 1994:37).

Heidegger de benzer şekilde, "yer duygusu" yaratan görüngünün varlık karakteristiğini "yer değiştirme" ve "hız" kavramlarıyla açıklar.

Ona göre teknoloji ilk bakışta, insana daha fazla zaman kazandırıyor gibi gözükse de aslında farklı anlamda bir zamansızlık ve yersizlik yaratmaktadır. Bu durumda algılamanın gerçekleşmesi için algılanan nesneye kişisel bir anlam kazandırmak gerektiğine dikkat çeker. O yere ait olma özelliğine sahip bir algılanan nesne, onu okunabilir kılan "yerin ruhuna bağlı bir imge" ye sahip olmalıdır.

Şekil 7. Bursa, Cumalıkızık'tan bir sokak

Örneklenen geleneksel yerleşimlerde yaşantı, mimari çevrenin oluşum mantığını tüm boyutlarıyla gözler önüne serer. Oysaki günümüz kentlerinde, günlük yaşamda nesnelere, ışıklar, sesler birbiri ardına gelen ve biriken bir algı yumağı oluşturur. Her şey sürekli başka birşeyle yer değiştirirken, okunabilir olma özelliği giderek güçleşmekte; sahip olduğu imgeler zamanla yarışmaktadır.

Şekil 8. Günümüz kentinden bir görünüş

Mimarlığı anlama ve yorumlamada gösterge niteliğine sahip çevre verileri, bugün artık nitelik-nicelik, üretim-tüketim gibi paradokslarla mekanın parçalanmış imgelerine dönüşmüş; "görüngü" olarak varlık kazanmıştır. Bundan böyle içinde bulunduğumuz çevrenin varoluş nedeni, kendi kimlik arayışımızla birlikte değerlendirilmelidir. Günümüz yaşamının sahip olduğu tüm çelişkiler bir gerilim ve dinamizm yaratmakta; mekan, sonsuz biçimde kendini yeniden üretmeye devam etmektedir. Özne, bu gerilim ve dinamizm içinde kendi bilinç ve bilinçaltında varolan kavramlar ve ilişkiler yardımıyla, mekanı bir görüngü olarak algılar. Bunu, "yaşantı"ya dönüştürülen bir tür okuma problemi olarak ele almak mümkündür. Bu durumda mimari yapıt bir kültür metni, okumak da metni kendine mal etmek, kendi varoluşunu kavramak anlamı taşır.

5. Kültür Metninden Yaşantıya Mimarlık

Kültür-dil ilişkisi içinde yapısalcı antropoloji, kültürü dil gibi bir dizge, bir yapı olarak ele almıştır. Levi-Strauss'un çalışmalarını kültür imbilimi çerçevesinde geliştiren Lotman (1971) kültürü şöyle tanımlamaktadır: Kültür insan topluluklarının biriktirdiği, sakladığı ve aktardığı kalımsal olmayan bilgilenmeden oluşur (Lotman, 1971).

Bu açıdan bakıldığında dil bir dizge olarak bize dış dünya hakkında bilgi verirken, kültür yapısı da benzer şekilde, bir toplumun dış dünya hakkındaki bilgilerini etkileyip, biçimlendirir. Bilgilenim, bir verici ile ondan ayrı bir uzamda ya da zamanda yer alan alıcının kanal denilen fiziksel bağlantı üzerinden haberleşmesidir. Her bilgilenim kod ile iletinin etkileşimini gerektirir. Bir bilgilenim olarak ele alınan kültür için bu ayrım çok daha özel bir anlam kazanmaktadır. Kültür iletisinin özel adı "metin"dir. Böylece kültür dönemleri, tarihsel ve tinsel olgular da birer metin olarak nitelendirilmektedir. Kod bir iletinin gerçek ve temel anlamı, metin bu anlamın anlatılma biçimi ve aracıdır. Kod, kuraldır ve kültüre egemendir. Kültür dediğimiz metin ise yalnızca kurala uymamakta, aynı zamanda bu kuralı anlatmaktadır (Sözer, 1992).

Kültür tipolojisine göre bir değerlendirme yapıldığında, tüm doğa ve toplumu kültür imlerine göre, tanrısal simgelere göre açıklamak isteyen, oluşumlarda sürekli yaratıcıyı arayan Ortaçağ kültürü ve karşısında Aydınlanma kültürü yer almaktadır. Ortaçağ mimarisinde Panofsky'nin ifadesiyle, "çizgi, biçim, renk, hacim oluşumları, belli nesnelere ya da olayların tanınmasını sağlar; tema ve kavramlar arasında bağ kurulması, imgelerin çözümlenerek öykü ve alegorilerin saptanmasına aracılık eder" (Panofsky, 1995).

Şekil 9: St. Denis Abbey kilisesi

Paris Nötre Dame kilisesi

Ortaçağ'da mimarlık, örneklerde olduğu gibi, ikonografik bir tanımlamaya imkan tanıyan metinlerdir.

Akıl ve duygu bütünlüğü ile birey olma çabalarını içeren hümanizm ile şekillenen Aydınlanma döneminde, kültürel ve ekonomik zenginliklere

de bağılı olarak insan kendini yeniden keşfetmiştir. Dış dünyaya açılma, doğaya dayalı bir güzellik anlayışını da beraberinde getirmiş; matematiksel geometrik ilişkiler, ölçü ve oranlar benimsenmiştir. Başlangıçlı Rönesans'a kadar götürülebilen Aydınlanma düşüncesi, bu anlamda Antikçağ kaynaklarından esinlenmekle birlikte, kendi içinde çeşitli yapılar barındıran bir dizge oluşturmuştur. Bu dönemde şeylerin dünyasıyla ve duyuşsal gerçekliklerle ilgilenilmiş; aklın ön plana çıkmasıyla uzlaşımşal gösterge kavramı bu dizgenin değışmez bir parçası olarak sunulmuştur.

Rönesans'ta, merkezi planlı, simetrik, orantılı, ikon yerine indekşlere dayalı bir anlayış hakimdir. Simetrinin tutarlık, güç, iktidarı çağrıştırması gibi, uygulanan kompozisyon ilkeleri metin okumalarında önemli ipuçları verir.

Şekil 10: Palladio, Redentore II, Venedik

Günümüzde, teknolojik gelişim içinde, kitle iletişim araçlarının iletteğı mesaj "metin" yoluyla gerçekleşir. Bugün yazılı ve görsel metinler, gerçek nesnelere yerini almış durumdadır. Bilgi öznel olarak iletilebilen, denetlenebilen bir şey olmaktan çıkmıştır. Kişinin doğrudan doğruya ilişkisi bilgi kaynağı ile değıl, metin ile olmaktadır. Bu noktada akılcı, salt bireysel akla seslenen savlar önemini yitirmiştir. Aynı zamanda bir uyarıcı kaynağı olan metne ait kodlar sadece gösterimsel bir anlama sahip değıl, aynı zamanda da çağrışımşaldır. Bu nedenle metin okuma, okuyucunun uyarıcı kaynağına ait tüm kodları çözmesi, deşifre etmesi ve onu yeniden kurgulayarak bir metin haline dönüştürmesi sonucu gerçekleşir. Dile dayalı bu post-modern yaklaşımda okumak, algılamanın yerini almaktadır. Bir iletinin gerçekleşmesi koda bağılı olmakla birlikte, okunması çağrışımşal örnekler aracılığıyla olur.

İletiyi kendi örneklerine göre kavraması, alıcı durumundaki özneyi bir verici, bir yaratıcı haline getirir. Bu bağlamda, "metin" yapışalcılığın ve göstergebilimin kültür çözümlemelerinde öne sürdüğü yapışal nesnellik anlayışını aşmaktadır. Metin olmanın, bilgi verme işlevine, iletinin koduyla ilişkisine bağılandığı bu yaklaşım içinde, örneklere göre gerçekleştirilen çoğul bir okuma; örneklerin sonsuz oyunu içinde bütünü

varsayarak ilerleme, öngörülmektedir. Örnekler yoluyla bütünü yakalama anlamındaki bu tür bir bağlamsal okuma, öznenin kendi özelliklerini, birikimlerini, olanaklarını da kattığı bir süreçtir. Okuyucunun birikimine, beklentisine, ilgi alanına göre farklı şekillerde kodlanan, daha sonra deşifre edilen bir metin, yeniden kurgulandığında, okuyucunun metne katkısı, yorum bilimin 'yaşantı' kavramıyla açıklanabilir.

Yaşantı zamansal ve mekansal ilişkiler bağlamıdır. Geçmişin, ortamla ilişkisi bağlamında hatırlanması ve geleceğin sezgi ile yakalanması "yaşantı" içinde bir arada gerçekleşir. Yaşama pratiği içindeki özne, bilen özne olmaktan çok; tarihselliği ve yaşam dünyası içinde, nesne ile ilişki kuran öznedir. Yorum bilime göre "yaşantı", özneleri bağlayan ortak değerleri oluşturan bir "ortaklaşalık alanında", tinin nesnelleşmesi olarak tanımlanır. Yorum bilimi, varlıkbilimsel bir açıdan yorumlayan Heidegger (1977) ise, "yaşantı"yı, özgürce bir varoluş; varlığın gerçekte ne olduğunun açığa çıkma tarzı olarak tanımlamıştır. O halde bir metin olarak kurgulanabilme potansiyeline sahip mimari ürünlerin gerçeklik kazanması, zamansal ve mekansal yaşanmışlığı ve bağlamsallığı ile ölçülebilir. Sanat eseri yardımıyla gerçekliği "Hakikat"e dönüştüren özne ise, olanaklarını tasarlayabildiği, yaratabildiği ve gerçekleştirebildiği ölçüde varlığı anlar. Kısaca, mimarlık ürününün metin olarak okunması, öznenin varoluşunu kavraması, bu anlamda da Hakikati yansıtmasıyla eşdeğer tutulmalıdır. Özne bu metinleri okurken, kendi varoluş olasılıklarını da anlar. Bu bir anlamda bir ait olma duygusunu da güçlendiren bir "varoluş" sorudur. Heidegger'in bakış açısına göre, bir yapının sınırları statik değil, dinamikdir; o şeyin varoluş sürecinin başlatılmasını ve kimlik kazanmasını sağlamaktadır. Diğer bir deyişle Heidegger yapıyı, inşa edildiğinde anlam sınırları belirlenmiş, statik bir obje olarak değil, aksine yaşantı ile yeni anlamlar kazanan dinamik bir varlık olarak ele almaktadır. Bu bağlamda Norberg-Schulz (1988)'un ifade ettiği gibi mimari yapıt, bir ayrıcalığı temsil etmeli; birlik ile çeşitliliğin, iç ile dışın; yeni olan ile alışılmış olanın arakesitinde yer almalıdır.

Şekil 11. Tadao Ando, Kidosaki Residence:

Tadao Ando' nun tasarımlarında olduğu gibi, mekansallık oluşturan bir figür, bir Gestalt olarak, içinde bulunduğu ortamda etkin hale getirilerek, bir imge ve kimlik kazanır.

Nesnenin ve öznenin varoluşsal özelliklerini ortaya çıkaran böyle bir okuma yorum bilimin öngördüğü tinsel "yaşantı" içine girmekle mümkündür. Bu durum, mimarlığın çok anlamlı, devinimlere ve dönüşümlere dayalı yapısının bir gereğidir. Tarihsel, toplumsal, kültürel söylemler üreten mimarlık ürünlerini metin olarak okumanın ötesinde, mimarlığı yaşantı olarak anlayıp yorumlamak, insan ve çevresi arasındaki diyalektik ilişkinin vurgulanması ve günümüz mimarlık ortamının problemlerine yönelik eleştirel yaklaşımların oluşturulması adına gereklidir.

6. Söylemden Hakikate Mimarlık

Mimarlık, insan yaşamını etkileyen, değiştiren; aynı zamanda da kültürel, ekonomik , teknolojik ve politik değişimlerden payını alan bir etkinlik olarak tarihsel, toplumsal, kültürel söylemler üretir. Bu söylemlerin dilin ötesinde yaşamla buluşması, özne ile nesnenin dinamik ilişkisi içinde gerçeğin Hakikate dönüşmesi; diğer bir deyişle mimarlığın varoluş nedenini ortaya koyması gerekir.

Söylem, dilin içinde gerçekleşen düşünsel ve kurgusal bir süreç olarak, mimari dilin biçimsel özelliklerini de belirlemektedir. Söylemler, kelimeler ve terimler, genelleme, indirgeme ve basitleştirmeler, göndermeler, analogi ve metaforlar, grafik temsiller, modeller gibi dilsel öğelerden kuruludur (Teymur,1982). Bu bağlamda, mimari dilin kullanım biçimini belirleyen "söylem"ler, mimarlığın nesnel boyutunu ortaya koyan bir etkinliktir. Diğer bir ifadeyle söylem, mimari gerçekliğin dilsel boyutudur. Gerçeklik, var olan şeylere, nesnelere ilişkin bilginin, ifadeler, önermeler, savlar, teoriler gibi söylem öğeleri ile somutlaştırılmasıdır. Söylem, bu durumda gerçekliğin taşıyıcısı durumundadır (Tepe,1995). Oysaki "Hakikat", gerçekliğin sürekli bir "oluş" halinde deneyimlenmesi; yaşantıya dönüşmesidir. Hakikat, mimarlığın varoluş nedenini yaşantı kavramıyla, özne-nesne arasındaki diyalektik süreçle ortaya koyar.

Geçmişte, felsefi söylemler uzun yıllar etkisini sürdürmüştü; çağa damgasını vuran sanatsal üretim kaynakları olmuştur. Antikçağ'da mitler, Ortaçağ'da skolastisizm; Rönesans'ta hümanizm çerçevesinde ortaya konan söylemler, mimarlığa da yansımıştır. Mimetik yaklaşımlar, analogiler, oran sistemleri, öznelci ya da akılcı mekanizmalar yardımıyla ortaya konan bu söylemler, Antikite, Gotik, Rönesans, gibi stillerin biçimsel özelliklerini de belirlemiştir.

Aydınlanma hareketiyle birlikte niteliksel ve niceliksel bilgi, araştırma konusu olmuş ve bilgedeki genişlemenin düşüncede merkezleştiği bir anlayış benimsenmiştir. Bu bağlamda 18.yy. düşüncesinin ağırlık merkezini "akıl" kavramı oluşturmuştur. "Akıl, tüm düşünen öznelere, tüm

uluslar, tüm çağlar, tüm kültürler için bir ve aynıdır. Dinsel inanç ilkelerinin, ahlaksal normların ve değerlerin, kuramsal iddia ve yargıların sürekli değişen çokluğu içinde, sağlam ve kalıcı bir öz olarak akla yönelmiştir (Cassirer,1994).

Modernizm, Aydınlanma çağının akılcılığı üzerine temellenen, işlev ve teknolojinin belirleyiciliği ile biçim alan bir harekettir. Modern mimari, estetik ve stilistik normları reddederek gelenekle bağlarını koparan ve böylece "çağın ruhunu" yansıtan bir mimari söylem üretmiştir. Makina-insan ilişkisinin insan hayatına yön verdiği bir anlayış içinde mimarlık da, işlevsellik ve yarar bağlamında değer kazanan; sanat adına yapılan keyfi uygulamalardan arınmış, endüstriyel bir ürün, toplumsal bir araç olarak ele alınmıştır. Bu dönemde, evrensellik iddiası üzerine temellenen soyut mimari bir dil geliştirilmiştir.

Ölçüde standartlaşma, ve yapı üretiminde mekanikleşme konularında yoğunlaşan mimarlar, Euclide geometrisine, görsel algılamayı açıklayan Gestalt ilkelerine, organizasyon ve kurallarına dayanan bir yaklaşımla, çevrenin görsel niteliğini, ölçek, oran, denge, ritim, renk, doku, ışık-gölge gibi ölçütlerle değerlendirmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında, modernist mimari söylemin, modülasyonu, biçim ve kompozisyon kurallarını kullandığı; akılcı, nesnel, ütöpik, indirgemeci, sınıflandırıcı, tipleştirici ve modellere dayalı mekanizmalar yardımıyla rasyonalist ve formalist bir söylem ürettiği izlenebilir. Mimarlığın özü, bu akılcı ve işlevsel değerlerde aranmıştır.

Şekil 12. Modernizmden bir örnek: Fagus fabrikası, Gropius, Meyer

Ekonomik, teknolojik, sosyo-kültürel değişimler, Post-modernizme geçişin ortamını hazırlamıştır. Fabrikalarda seri olarak üretilen ve toplu olarak tüketilen ürünlere bağlı olarak kimlik kazanan Modernizmin endüstrileşmiş toplumuna karşın, günümüzün bilgi toplumu ofislerdeki düşünce ve imaj üretimiyle farklılaşmaktadır. Bilgiyi üreten ve kullanan üst düzey teknokrat sınıf, işçi sınıfının yerini almıştır. Post-modern toplumun bir "bilgi toplumu" olma özelliği, dünya iletişim ağının işlerliğine bağlı olarak her tür üretim ve tüketim sürecinin bilgi tarafından yönlendirilmesinden kaynaklanır. Ancak, endüstri toplumunda anahtar kavram "üretim" iken, bilgi toplumunda anahtar kavram "gerçeğin yeniden

üretimi"dir. Teknoloji sayesinde gerçekleşen global iletişim, ekonomik alanda da mal ve para hareketini uluslar arası düzeyde hızlandırmış, dünyanın değişik köşelerindeki insanlar, yaratılan sanal ortamda birbirleriyle iletişim ve rekabete girme imkanı bulmuşlardır. Kültürlerarası bu hızlı etkileşim günümüzde değerler dünyasını da alt üst etmekte; sanat dünyası da bundan etkilenmektedir. Ortaya çıkan sanatsal hareketler ve eğilimler, medya ve modanın etkisiyle, kendilerini kabul ettirip gelişmeden yerlerini yenilerine bırakmak durumunda kalmaktadırlar. Modern dünyanın uzun süreli ve çok sayıda üretilen sanat yapıtlarının aksine, günümüzde artık, kısa dönem fikirlerle değişen ve hızla yenilenen sanatsal üretim biçimi, tüketicinin tercihlerine sunmak üzere, geniş bir yelpaze içinde, değişik tat alma kültürlerine yönelmektedir. "Dogmatizmden uzak, toleranslı bir bakış açısından doğan bu çoğulcu yaklaşım, bir yandan heterojenliği, denetimsizliği, değişik yönlere sıçrayan dünya kültürü ve pazarı ile kısaca "açıklığı" (openness) ile eleştirilirken, bir yönüyle de diğerinin haklarını kabul eden (otherness) yaklaşımıyla da olumlu sonuçlar doğurmuştur" (Jencks, 1986).

Şekil 13: a) Venturi, Gordon WU Hall b) Isozaki, Tsukuba centre

Post Modern mimariden örnekler

Post-Modern hareket, akılcı ve kuralcı olmak yerine, her türlü kültürel zenginlikten payını alan, çoğulcu, sınırsız, özgürlükçü çok anlamlı bir söylem üretmiştir. Bu nedenle yan anlamlara, ifade oyunlarına, şaşırtmaca ve benzetilere dayalı bir dil kullanmıştır. Örneklerde görüldüğü gibi, "parçalanmış bütünlük", "çifte kodlama", "anımsama", "erozyon", "birlik içinde çeşitlilik" gibi post-modern söyleme ait kavramlar, mimarlık yapıtlarında sıkça kullanılmıştır.

İletişim teknolojisinin gelişmesiyle, evrensellik yerini küresellik kavramına bırakmış; kültürel değerleri yansıtmaya adına birbirini tekrarlayan örneklerle doğru sürüklenen mimarlık da medya ve modanın değerlerini sunan bir iletişim aracı haline gelmiştir. Bu dönemde, metaforlar, analogiler, ironiler, retorik figürler, anlam ileten bir araç olarak kullanılmış;

bireysellik, öznellik, ve görecelik, çoğulcu ve özgürlükçü söylemin iletilmesinde önemli rol oynamıştır.

Post-modern söylem aslında kültürel değerleri tinsel veriler olarak değerlendirme iddiasındayken, seri üretim ve hızlı tüketim sonucu, taklit sanatı kaçınılmaz olmuş ve giderek sözde-nesne üretimi sanat ortamına hakim olmuştur.. Yüzeysel anlam içeren ve anlık doyum sağlayan "kitsch" ürünler üretilmiş; kodlar maddi kültürü belirlemiştir. Bu dönem mimarlığın özü iyice kaybolmuş; mimarlık salt bir töz olarak yaratılmıştır. Öz ve töz arasında bir denge kurulamadığında, töz tarafına doğru denge bozulduğunda nesne "şeyleştirilir". Çağımızın eğilimi olan şeyleştirme, ideal yapıların gerçeklikle özdeşleştirilmesidir (Sözer,1992). Toplum da sistemin ve gerçekliğin dayandığı dil oyunları somutlaşmaktadır. Sonuçta dil ve gerçeklik bu ortamda, birbirinden ayrılmaz iki parçadır. Dil, bir araç olmaktan çok, sosyal yaşamın anlamını oluşturan yaratıcı bir güç durumundadır. Bu durumda, tinsel faktörlerin, bağlamsallığın, anlam ve biçim arasındaki ilişkinin korunduğu, yorum bilimsel "yaşantı" kavramına dayalı bir anlayış gerekmektedir.

Yorum bilimsel "yaşantı"yı, "Hakikat" kavramı çerçevesinde açıklamak olasıdır. Gerçeklik, bilenden, bilinçten bağımsız olarak var olan şeylere ilişkin bir özellik iken, "hakikat" varlığını, bir özneye borçludur. "Hakikat" gizini açmak için insanın onu keşfetmesini bekleyen oluş halindeki varlığı temsil eder. Mimarlığın kendine özgü varlık karakteristiğini, varoluş nedenini anlamak için özne ve nesne arasındaki ilişkiyi özgür kılan bir "oluş" söz konusudur. Bu bir anlamda gerçekliğin hakikate dönüştürülmesidir.

Sanat ve mimarlık yapıtları da Hakikatın ortaya konulduğu anlam varlıklarıdır. Yapıt ile onunla konuşan ve anlayan özne diyalektik bir süreç içinde ilişkiye girerler. Bu da özne ile nesnenin, şimdi ile geçmişin, varlık ile zamanın yorumlama süreci içinde bütünleşmesi, Hakikatın sanat yoluyla gözler önüne serilmesi demektir. Mimarlığı anlama ve yorumlamada, gerçeklik salt nesneye, söylemsel gerçekliğe dayalı bir özellik olarak karşımıza çıkmaz; özne ile ilişkisinde karanlık ve aydınlık arasındaki gerilim, zengin anlamsal oluşumlara neden olur. Mimarlığın bir varlık olarak anlaşılmasını sağlayan, belli bir zaman ve ortam içinde meydana gelen bu tür "oluş" ise "Hakikat"tır.

"Bir yerlerde zaten var olan; bazı parçaları zaman içinde görünür kılınırken, bazıları gizlenen ve onu kısmen görebilmemize neden olan yarı-açık kapıyı aralamaya çalıştığımız; bize görünmesi için yolculuklara çıktığımız anlamlar bütünü, dil oyunları, bulanık cümleler..." "Hakikat"i yansıtır (Holl,1994)

Şekil 14. L.Kahn 'dan örnekler

Burada, özne ve nesne arasındaki diyalektik ilişkiye önem veren bir bakış açısıyla, gerçekliğin dil boyutundan çıkarak, söylemin hakikate dönüştüğü dinamik süreç vurgulanmıştır. Mimari gerçekliği söylem boyutundan Hakikat boyutuna taşıyan, mimarlığın çok anlamlı, değişen ve dönüşen yapısına dikkat çeken bu bakış açısının, gerek tasarım sürecine, gerekse mimarlıkta eleştiri boyutuna önemli bir katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Sonuç

Mimarlık tasarımdan eleştiriye uzanan süreç içinde paradoksal ilişkilerle şekillenen bir edim olarak bilinmekte, bu bağlamda mimarlığı anlama ve yorumlama da farklı açılardan değerlendirilen bir konu olarak önem kazanmaktadır.

Mimarlığı farklı açılardan ele alarak tanımlayan yaklaşımlar, mimarlığın paradokslara dayalı bütünsel yapısını tartışmışlardır. Bilim-sanat, teori-pratik, ürün-süreç, özne-nesne, karşıtlıklara dayalı bu bütünlüklerden sadece birkaçıdır. Anlama ve yorumlama sorununa dil paradigmasını esas alarak yaklaşan göstergebilimsel, yapısalcı ya da art-yapısalcı yaklaşımlar yapıtı göstergelerden kurulu bir metin olarak çözümler. Yapıtın kurgusu, işlevi, biçimsel özellikleri dilsel kurallar, ilkeler ve ilişkiler yardımıyla irdelenir. **Gösterge, metin ve söylem** kavramları mimarlığı anlama ve yorumlamada bazı ipuçları verir ancak mimari bütünü anlamlandırmada yetersiz kalır.

Mimarlık ürünü aynı zamanda fiziksel bir obje olarak yapısal ve işlevsel değerinin ötesinde, anlamsal varlığı ile de iletişimsel bir sürece katılmaktadır. Bu noktada mimari yapıt ile kullanıcı arasında yaşanan dinamik süreç önem kazanmaktadır. Zamansal ve mekansal durum içinde yapıyla bütünleşmek, yapıtın özünü kavramak, yapıyı statik kurallara bağlı olarak değil de her seferinde yenilenen diyalektik bir ilişki içinde yorumlamak gerekir. Bu bağlamda özne kökenli yaklaşımlardan ödünç alınan **görüngü, yaşantı hakikat** kavramları mimarlığı anlama ve yorumlamada ışık tutabilir. Bu kavramlar ait oldukları disiplinler içinden çıkartılıp yeni bir bağlam içinde kurgulanırken, ait oldukları bütüne farklı bir anlam yüklerler.

Önerilen kavramsal modelde, göstergeden görüngüye, metin olarak okumadan yaşantı olarak anlama ve yorumlamaya yani söyleme; dilin nesnel karakteristiğine dayalı “gerçeklik” olgusundan varoluş nedenine yani hakikate dönüşüm, önerilen diyalektik yorum sürecini açıklamaktadır. “Gösterge” olarak mimarlık dil kökenli bir anlayışın nesnesi iken, “görüngü” olarak mimarlık özne kökenli bir anlayışı yansıtır. “Metin” olarak okuma ve “yaşantı” olarak anlama-yorumlama arasında da benzer bir ilişki söz konudur. Yaşantı ise mimarlığı “söylem” boyutundan “hakikat” boyutuna taşır ve mimarlığın varoluş nedenini araştırmaya yönelik olarak mimarlık ürününün, göreceli, çok anlamlı, değişen ve dönüşen yapısını ortaya koyar.

Önerilen bu yoruma dayalı bakış açısı içinde özne, dilsel çözümlmelerle nesneyi anlar ve nesneyle tinsel bağlamda bütünleşerek diyalektik bir yorumlama sürecine katılabilir. Bu kavramsal model mimarlığın çok anlamlı yapısını disiplinler ötesi bir düzlemde incelenmesi için bir öneri sunmakta, kendi bağlamı içinde mimari oluşumları değerlendirmeye yönelik diyalektik ve bütünsel bir bakış açısı önermektedir. Bu bakış açısının günümüz mimarlık ortamını anlama ve yorumlamaya yönelik tartışmalara konu olabileceği ve yeni çalışmalara ışık tutabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

ALEXANDER C. (1977). *A Pattern Language*, Oxford University Pres, Oxford

ALTUĞ, T., 1996, "Post-Modern Dil Durumu", *Felsefe Tartışmaları* 19, sf:15, sf:7, Kent Basımevi

BARTHES, R.(1993). *Göstergebilimsel Serüven (L'aventure Semiology)*, Y.K.Y., İstanbul

BAUDILLARD, J., 1981, *The Mirror of Production*, Telos Press, St Louis, sf:60-61

BERLYNE, D.E. (1974). *Studies in the New Experimental Aesthetics*, Hampshire Publishing corp., Washington D.C.

BROADBENT, G. (1980). *Signs, Symbols and Architecture*, John Wiley & Sons, New York,

CASSİRER,E. (1994),”Aydınlanma çağının düşünme biçimi” Çev. D.Özlem. *Felsefe Tartışmaları* 15, sf:87, Kent Basımevi, İstanbul

DERIDA,J. (1994). *Göstergebilim ve Gramatoloji (Semiotique et Grammatologie, Entretien avec Julia Kristeva)* Afa Yay., İstanbul

DE SAUSSURE, F. (1985). *Genel Dilbilim Dersleri* (Cours de Linquististique générale) , Birey ve Toplum yay., Ankara

DILTHEY,W. (1997). “Hermeneutiğin Doğuşu (Die Entstehung der Hermeneutik)“, *Felsefe Tartışmaları* 22 Panorama Yay. İst.,1997

FEATHERSTONE,M., (1996), *Post-Modernizm ve tüketim kültürü*, sf:40, Ayrıntı Yay.

FOUCAULT, M., 1973 *The order of things*, sf: 58-63, Vintage Books, NY

GADAMER, H.,G. (1981). *Truth & Method*, Sheed & Ward Ltd. London, 1981

GEIGER,M., 1985, *Estetik Anlayış*, sf:129-142, Remzi Kitabevi

GIBSON , J. (1950). *The Perception of the Visual World*, Boston: Houghton Mifflin

HEIDEGGER,M. (1962). *Being & Time*, Harper & Row, New York,

HEIDEGGER, M. (1975). *Poetry, Language and Thought*”, Harper and Row Publ. NY

HEIDEGGER,M. (1977). “On the Essence of Truth” *Basic Writings*, Harper & Row, N.Y.

HERSBERGER, R. (1974). Designing for human behaviour: *Architecture and behavioural sciences*, sf: 147-156 Strousburg

HİLLIER, B. (1996) . *Space is the Machine: A Configurational Theory of Architecture*, Cambridge University Press

HOLL, S., PALLASMAA, J., PEREZ-GOMEZ,A., (1994), *Questions of perception, Phenomenology of architecture*, sf:41, a+u Publ., Tokyo

HUSSERL, E. (1995). *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe (Philosophie als strenge Wissenschaft)*, Y.K.Y., İstanbul

JENCKS, C.,(1969). “Semiology and Architecture”, *Meaning in Architecture*, pg:11 , Jencks, Baird, Barrie & Rockliff the Creeset P., London

JENCKS, C. (1986), *What is Post-modernism*, Academy Editions, sf:43-55, St.Martins Press, London

KÖKSAL A., 1994, *Zorunlu çoğulluk*, MD 28, Sf:48-50

LANG, J., (1987). “Creating Architectural Theory”, *The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design*” Van Nostrand Reinhold, New York

LOTMAN,J.M. (1971), *Essays in Semiotics*, sf:46, yay. J.Kristeva,

the Hague, Paris

NORBERG-SCHULZ,C. (1988). *Architecture: Meaning and Place: Selected Essays*, Rizzoli-Electa Publications, New York

PANOFSKY, E.,(1995), *İkonografi ve İkonoloji , Rönesans sanatının incelemesine giriş*, sf:35, Afa Yay.

RAPOPORT, A. (1982). *The Meaning of the Built Environmen*”, Sage Publications, Beverly Hills, London, NewDelhi

SAĞOÇAK M. (1999). *Mimarlığı Anlama ve Yorumlama Bağlamında Kavramsal bir Model*, yayınlanmamış doktora tezi, İTÜ Fen Bilimler Enstitüsü

SANOFF H. (1991). *Visual Research Methodsin Design*, Van Nostrand Reinholds

SEAMON D. (1989). “Phenomenology and Environment-Behaviour research”, *Environmenet Behaviour and Design*, V.1, Plenum press, NY.

SETHA, M. (1987). “ Developments in Research Design Data Collection and Analyses” , *Environment, Behaviour and Design* V.1, Plenum press, NY.

SÖZER, Ö.. (1992), *Felsefenin ABC'si*, sf:119, Simavi Yay.

TEPE,H.(1995), *Platon'dan Habermas'a felsefede doğruluk ya da Hakikat*, sf:4, Ark Yayınevi, Ankara

TEYMUR, N.(1982). *Environmental Discourse*, Blackwell Press, London, 1982

YÜCEL A. (1981). *Mekanın dilsel yorumu üzerine*, İTÜ yay.

**KORUNAN ALAN - KATILIMCI YAKLAŞIMI:
DİLEK YARIMADASI, BÜYÜK MENDERES DELTASI
MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ**

*Protected Area - Participant Approach:
Case Study on Dilek Peninsula, Büyük Menderes Delta National Park*

Melikunna ÖZKAYA* & A. Bora TARHAN
H. Sanem ÇINAR*****

1.Giriş

İlerleyen teknoloji ve yoğun insan baskısı sonucu kültürel ve doğal kaynak değerleri günden güne azalmakta ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Ülkemizin ve dünya devletlerinin belirlenen kriterler eşliğinde korumaya aldıkları belirli sahalara statüler verilerek korunan alanlar oluşturdukları bilinmektedir.

Korunan alanlardan, Türkiye’de yaklaşık 827.691 ha.’lık alan ile milli park alanların ülke yüzölçümüne oranı % 1,1 civarındadır. Bu oran özellikle beş ülkeye (ABD : % 22,8, Brezilya : % 18, Çin : % 7,8, Bulgaristan: % 10,1 Kanada : % 6,3,) göre oldukça düşüktür. Buna karşılık ülkemizin milli park sayısının alansal büyüklüğe oranına göre hesaplanması neticesinde 4,8 adet milli park olması gerekirken 40 adet milli parka sahip olunması olumlu bir sonuçtur (Özkaya,2015). Aynı şekilde yapılan hesaplamalar sonucu Milli parkların alanlarının karşılaştırılmasında ise ülkemizin milli parkların alanının 1.786.124 ha olması gerektiği görülecektir. Dolayısıyla ülkemizin korunan alanlarının alansal büyüklüğü düşüğe olsa olumlu gelişmeler göstererek sayısal olarak hızla arttığı düşünülmektedir.

2. Materyal ve Yöntem

2.1 Materyal

2.1.1 Milli Park konumu

Dilek Yarımadası, Büyük Menderes (DYBM) Deltası Milli Parkı, milli parklar içerisinde en önemli doğal kaynak rezervleri arasında, Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na bağlı Orman ve Su İşleri 4.Bölge Müdürlüğü-DYBM Deltası Milli Park Müdürlüğü yönetimindedir. İdari merkezi Kuşadası İlçesindedir (Şekil 1) (DYBM Deltası Milli Parkı, 2015).

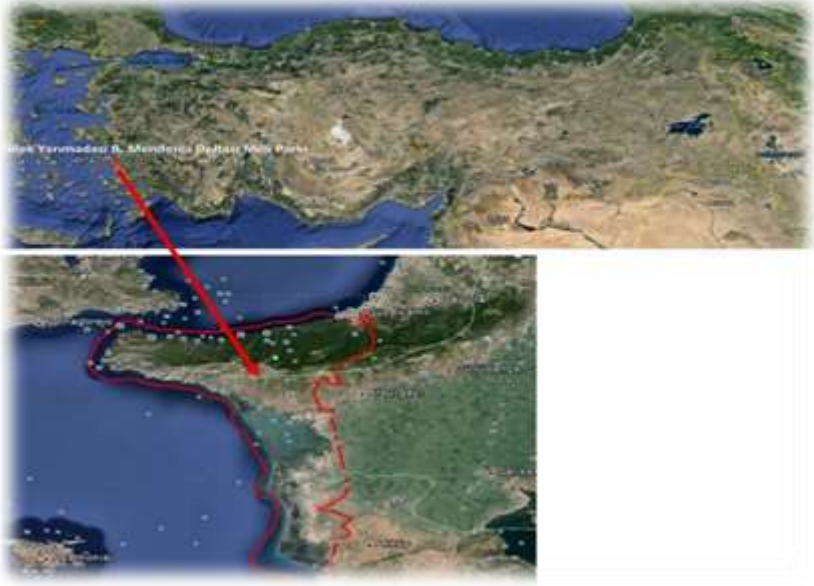
---

* (Orman Mühendisi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Uzmanı), Orman ve Su İşleri 10. Bölge Müdürlüğü/Sinop ozkayamelik@gmail.com

** (Dr. Öğretim Üyesi), ADÜ Söke İşletme Fakültesi. Söke/Aydın. bora.tarhan@adu.edu.tr

*** (Dr. Öğretim Üyesi), İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa. Orman Fakültesi. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Peyzaj Planlama Ve Tasarım Anabilimdalı. Bahçeköy–Sarıyer/İstanbul. saneme@istanbul.edu.tr

Çalışma Alanı, kaynak değerleri açısından birbirinden farklılık arz eden yarımada ve delta olmak üzere iki ayrı doğal bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler özellikle sulak alanlar açısından önemli kaynak değerine sahip olan delta kısmı ile turizm ve biyolojik çeşitliliğiyle önem arz eden endemik bitki türlerini de içerisinde barındıran Dilek Yarımadası kısmıdır (Şekil 2), (Anonim, 1997). 26.675 ha' lık alanı kapsayan milli parka, birkaç noktadan giriş yapılabilmektedir (Sezer, 2006). Milli Parkın Büyük Menderes Delta bölümü ise her tarafı açıktır.

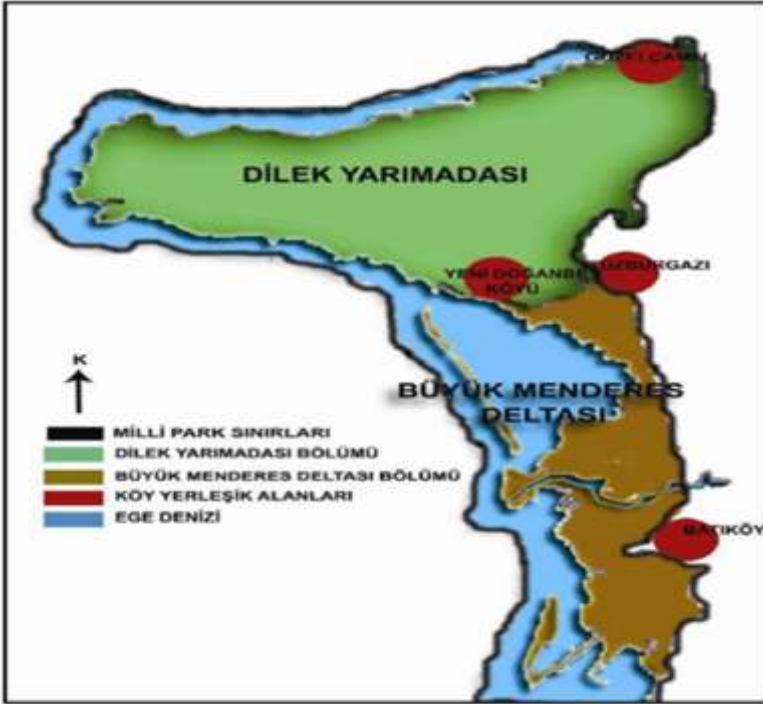
Şekil 1. Coğrafi Konum (Google Earth, 2017).

2.1.2. Tarihsel Süreçteki Yeri

Tarihi öneme sahip, ilk uçan insan (İkarus) , şimdiki Dilek Tepesi'nden kanatlarıyla uçuşu yarımada'ya ayrı bir önem kazandırmıştır. Yine Roma İmparatorluğu döneminde yaşamış olan Tullius adında ki gezgin, yarımada'yı Avrupa'ya tanıtan ilk insan olmuştur. Dipburun da yerleşik olarak yaşayan Rumlar özellikle şarapçılıkla geçimlerini sağlamaktaydılar. Bugünkü Kavaklıburun 1930'lu yılların sonuna kadar pamuk tarlası olarak kullanılmaktayken, daha sonra ağaçlandırılmıştır (Durmuşkahya, 1999). Alanın milli park olarak ilanı ile şahıslara ait özel mülkiyetler devlet eliyle kamulaştırılmıştır. İçerisinde özel mülkiyeti hiç olmayan DYBM Deltası Milli Parkı, 1993 yılında uluslararası öneme sahip Ramsar Sulak Alanlar Sözleşmesi'ne katılan Büyük Menderes Deltası, özellikle su kuşlarının zenginliği nedeniyle de milli park kapsamına alınmıştır.

2.1.3. Biyolojik Çeşitliliği ve Kaynak Değerleri

Milli Park, uluslararası düzeyde Akdeniz Flora Bölgesi ve Avrupa Sibirya Flora elementleri içermesi (6 adet dünya endemiği ve 18 adet Türkiye endemiği) açısından önem taşımaktadır (Anonim, 1997). DYBM Deltası Milli Parkı Akdeniz havzasında habitat çeşitliliği açısından koruma altına alınmış en zengin ekolojik bütünlüğü temsil eder (Anonim, 2006).

Şekil 2. Dilek Yarımadası, Büyük Menderes Deltası Milli Park Sınırları (Bekdemir, 2010).

2.1.4. İdari Yapısı

Milli Parkta; 1 Müdür, 3 mühendis (2 orman mühendisi, 1 ziraat mühendisi), 1 mutemet, 2 orman muhafaza memuru ve 12 işçi (şoför, tesisatçı, elektrikçi, temizlik görevlisi, gişe görevlisi vb.) ile 1 adet 4/C li personel olmak üzere toplam 20 personel görev yapmaktadır. Müdürlüğün alt birimi olarak şeflik kuruluşunun olmaması ve müdür yardımcısı kadrosuna atanmanın halen yapılmaması idari anlamda önemli eksikliklerdendir (Şekil 3). Müdür Yardımcısından sonra da alt kademe yönetim birimi genellikle OGM’de olduğu gibi Şeflik kuruluşudur. Şefler; en alt birim amiri olarak hem teknik kadronun hem de memurların ve işçilerin amiridir. Dolayısıyla bu tür bir teşkilat yapılanmasında eğer Müdür ve Müdür Yardımcılığı kadroları mevcut ise Şeflik kuruluşu olmalıdır. DYBM Deltası Milli Parkı örneğinde bir an önce Müdür

Yardımcısı kadrosuna atama yapılmalı ve mutlaka Şekil 3’de görüleceği üzere 2 adet şeflik kuruluşu tamamlanmalıdır (Özkaya,2015).

Milli park içerisinde, İdare merkezi, orman yangını gözetleme terasları, helikopter pisti, balıkçı barınakları, plajlar, kuş gözetleme noktaları, bilimsel ve yürüyüş amaçlı tur güzergâhları gibi hizmet birimleri de saha içerisinde bulunmaktadır. Milli parkın av koruma, orman yangınları ile mücadele çalışmalarını DYBM Deltası Milli Park Müdürlüğü av koruma ekibi, orman yangın müdahale ekibi araçları ile Jandarma Karakolları yürütmektedir. Milli parkın asayişinden ve güvenliğinden de Söke ve Didim Jandarma Bölük Komutanlığı sorumludur. Milli parkın giriş kapısı ve işletilmesi kamu eliyle yürütülmektedir. Giriş ücretleri her yıl bakanlık tarafından belirlenmektedir (Özkaya, 2015).

2.1.5. Milli Park ve Turizm ilişkisi

Milli Park içerisinde, günübirlik kullanım amacıyla düzenlenmiş 4 adet koy bulunmaktadır. Bunlar; İçmeler, Aydınlık, Kavaklı ve Karasu koylarıdır (Tablo 1). Kuşadası, Selçuk ve Didim gibi ülkemizin en gözde turizm mekânları DYBM Deltası Milli Parkı’nın çevresinde bulunmakta olup milli parkı çevrelemektedirler (Bingöl,2011). Milli park, yurt içi ve yurt dışından yılda ortalama 531.383 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Şekil 3. DYBM Deltası Milli Parkı İçin Düşünülen İdeal Kuruluş Şeması

DYBM Deltası Milli parkı, elverişli günübirlik tesisler içermekte ise de gerek Büyük Menderes Deltasındaki lagünlerde gerekse Kuzey kıyılarında balıkçılık yapılması saha için bir dezavantajdır (Sezer, 2006). Başar (2007)’ ye göre; milli parkın doğal ve kültürel kaynak değerlerini ve ziyaretçilerin rekreasyon kalite düzeyini korumak için doğal yapı ile ziyaretçilerin talep ve eğilimleri dikkate alınarak taşıma kapasiteleri belirlenmeli ve uygulamaya yansıtılmalıdır.

Tablo 1. DYBM Deltası Milli Park Alanında Yer Alan Koyların Kapasite Durumu (Anonim, 1997).

Koylar	GünöbirlikKapasite (Kişi/Gün)
İçmeler Koyu	1200
Aydınlık Koyu	1000
Kavaklıburun Koyu	1500
Karasu Koyu	800
Toplam	4500

Ancak milli parktaki ziyaretçi kapasitesinin aşılması durumunda kaynak değerlerine vereceği zararın büyük olacağı şüphesizdir.

2.2. Yöntem

Katılımcı bir yaklaşımla, korunan alanın özelliklerini, uygulamalarını güçlendirmeyi önemli bir fırsat olarak değerlendirmek ve bu sayede korunan alanın sorunlarına kabul edilebilir ve uygulanabilir çözümler üretmek mümkün olabilmektedir. Bu çerçevede, etkili bir korunan alan yönetiminin vazgeçilmez unsuru olan katılımcı yönetim planları, ilgi gruplarının ihtiyaçları ile doğa koruma gerekliliklerinin uyumlu hale getirildiği belgeler olarak ayrı önem kazanmıştır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007), (Güneş, 2011).

Çalışmada örnek alan üzerinde *Birebir Mülakat Yöntemi* tercih edilmiştir. Ses kayıt cihazı kimi zaman görüşmeyi yaptığımız kişi açısından tedirgin edici olabileceği göz önüne alınarak izin vermeleri durumunda kullanılmıştır. Mülakat da basit bir dil kullanılarak görüşme yapılmıştır. Soruları sorarken kapalı uçlu sorular yerine açık uçlu sorular tercih edilmiştir.

3. Bulgular

Ülkemizin 40 adet milli parkından en önemlilerinden biri olan DYBM Deltası Milli Parkında Gözlemler ve Katılımcı yaklaşımları ile sorunlar belirlenmiş ve çözümler getirilmeye çalışılmıştır.

3.1. Mevzuat ile ilgili analiz sonuçları

Aynı alanın farklı mevzuatlarla korunması büyük bir çelişkidir. DYBM Deltası Millî Parkı'nda doğal sit alanı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü sorumluluğundadır. Kentsel sit alanı ise, Kültür ve Turizm Bakanlığının sorumluluğundadır. 6831 sayılı Orman Kanunu'ndan kaynaklanan yetki ile de ormanlık alanlarda OGM, kıyıların olduğu alanda ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, tarım arazileri ile ilgili olarak ta Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı sorumludur. Sahil ve karasularında ise, Sahil Güvenlik Komutanlığı söz sahibidir. Bu sorunun çözümü için kanun ve yönetmeliklerin tekrar gözden

geçirilmesi ve bunun için sadece tek mevzuat ve tek sorumlu kurumun daha verimli olacağı katılımcılar tarafından düşünülmektedir.

3.2. Sosyo-ekonomik odaklı analiz sonuçları

Korunan alanlardan elde edilen giriş ücretleri, otopark, kamp ücreti, fotoğraf ve film çekme ücretleri, turistik tesislerden elde edilen yıllık konaklama bedelleri gibi gelirler, 2873 sayılı *Milli Parklar Kanunu'nun 17'inci maddesi* gereğince uygulamaya konulan *Döner Sermaye İşletmelerine* gelir olarak kaydedilmektedir. Bu nedenle katılımcılara göre: korunan alanların yönetiminde harcamalar ve yatırımlar açısından gelir kaybına yol açan merkezi yönetim modeli yerine, yerinde yönetim modeli uygulaması getirilmeli fikri hakimdir.

3.3. İdari yapı odaklı analiz sonuçları

Orman Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü gibi teşkilatlar, birer teknik bilgi ve uzmanlık kuruluşlarıdır. Bunların yürüttükleri faaliyeti hakkında yerine getirebilmeleri için, kendi başlarına işlem yapmaları, kendilerine ait personelinin olması, malî ve idari özerkliğe sahip olması gerekir. Tüm bunlar ise, söz konusu Genel Müdürlüklerin kendilerine has bir tüzel kişiliğe sahip olmasıyla mümkündür. Kamu kurumlarına devlet tüzel kişiliğinden ayrı bir tüzel kişilik tanınmasının sebebi, zaten bunları idarî ve malî açıdan özerkleştirerek daha hızlı, etkili ve verimli çalışmalarını sağlamaktır (Gözler, 2011). Dolayısıyla DKMP Genel Müdürlüğü' de teknik bilgi ve uzmanlık gerektiren bir kuruluştur. Tüzel kişiliğinin olması bir gerekliliktir. Görev yapan ve idari kadroda bulunan Şube Müdürlerinin asaleten atanmamış olması, bu önemli görevleri vekâletle yürütüyor olmaları büyük bir çelişkidir. DYBM Deltası Milli Park Müdürlüğü'nde Müdür ile Müdür Yardımcısı kadrosu ve mutlaka Müdürlüğe bağlı en az iki şeflik olması gerekirken şu an sadece bir Müdür ve bu Müdürlüğe bağlı çalışan 3 Mühendisten başka personel bulunmamaktadır.

3.4. Koruma ile ilgili analiz sonuçları

DYBM Deltası Milli Parkı 26.675 hektarlık alan büyüklüğü ile her türlü tehditle karşı karşıyadır. Özellikle delta kısmının açık olması, yarımada kısmının ise geniş kıyılara sahip olması, Milli Park Müdürlüğünde personel yetersizliği nedeniyle alanın korunmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Bunun için milli parkların korunması konusunda yetişmiş, koruma bilincine sahip personele, iyi tasarlanmış koruyucu elemanların tesisine, yeterli araç gerece ve organizasyonuna ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca bu alanda görev yapacak alt kademe ve ara personel ile teknik kadroya sahip personel hiçbir şekilde rotasyon veya tayin gibi yer değişikliklerine tabi tutulmamalıdır. Çünkü bu personelin orada uzun süre çalışıyor olmasının verdiği bilgi ve tecrübeyle, çevrenin ve alanın her

türlü olumsuzluklarını, sahaya dönük tehditleri ve alana yapılması gereken faaliyetlerin sınıflandırılmasında oldukça bilgi sahibidir.

Mülakatta, korunan alanlarda görevli olan teknik personelin de mutlaka flora, fauna veya alanla alakalı birkaç türde uzmanlığı olması gerekliliği belirtilmiştir. Yörede kaçak avcılık faaliyetlerinin maalesef engellenemediği de görülmektedir. Bu sahadaki çiçek soğanları ve yabancı bitkilerin çeşitli sebeplerle bilinçsizce fazla miktardaki sökülmesi ve toplanması, doğal bitki örtüsü için olumsuz bir etki yapmaktadır.

Başlangıçta milli park sahasında, *Yellowstone koruma modeli* olarak bilinen klasik koruma modeli uygulanmıştır (Özkaya, 2015). Yani her türlü insan faaliyetine kapatılması ve insanlarla ilişkisinin kesilerek bu sahanın insanlardan korunmasını ve kollanması amaçlanmıştır. Son zamanlarda koyuların faaliyeti ile bu özellik biraz daha azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak özellikle Güzelçamlı halkı milli park öncesinde alanda kullandıkları arazilerini hala kendilerinin sanmaktadırlar. Bu düşünce yörede yaşayan bir kısım halk tarafından iddia edilse de araziler kamulaştırıldığı için hukuken böyle bir durum mümkün değildir. Bu tür sorunların mevzuat değişikliği ile civarda yaşayan halkın da koruma faaliyetine iştirakinin sağlanarak aşılacağı düşünülmektedir. Burada yaşayan ailelerden ihtiyaçlar doğrultusunda milli parkta istihdam edilmeleri sağlanabilir. Bu şekilde katılımcılık anlayışı içerisinde gelirden pay aktararak yöre halkına fayda da sağlanabilir.

3.5 Mevcut planlama ile ilgili analiz sonuçları

Milli Parklarda, hiçbir şekilde çevre ve doğayı tahrip edici bir düzenleme yapılmasına izin verilmemektedir. Ancak ülke güvenliğini ilgilendiren düzenlemeler de esneklikler getirilmiştir. Burada önemli olan nokta, alanın kaynak değerlerine zarar vermeden mutlaka uzmanlar eşliğinde uygulama yapılabilmesidir (Özkaya, 2015). DYBM Deltası Milli Parkı'nda Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na ait *ulusal güvenlik radar üssü* yer almakta ve görev yapmaktadır. Bu uygulamanın, ülkemizin güvenliği için oldukça önem taşıdığı açıktır. Ancak mevcut planlardaki esneklikler plan revizyonu ile giderilmeli ve bu esnekliklerle idarecilere inisiyatif kullanma imkanı verilmemesi gerekliliği katılımcıların ortak fikri olarak belirlenmiştir.

Ülkemizde doğal ekosistemlerin büyük bir bölümü farklı statülerde korunduğundan izleme yöntemi, korunan alanların yönetimi için önemli ve öncelikli bir çalışmadır (Artar, 2008). WWF, (2004)'e göre, ormanlardaki korunan alanların analizi ve korunan alanların yönetim etkinliğinin artırılması için bir izleme yönteminin olması gerektiği tespit edilmiştir. Bu anlamda DYBM Deltası Milli Parkı'nda da bir izleme yönteminin olması gerekliliktir. Katılımcı yaklaşımı da bu görüşü doğrulamaktadır.

Delta ekosistemindeki biyo-çeşitlilik ve tarım faaliyetlerini olumsuz etkileyen gübre ve ilaç kullanımı sınırlandırılmalıdır. Çiftçiler eğitilmelidir. Deltada yapılan kaçak kuş avcılığı ve yasadışı balıkçılık faaliyetleri ile Delta lagünlerinde gelişen güzel balık toplanması engellenmelidir.

Milli park sahasına her yerden girişin mümkün olması ve bunun kontrol altında tutulmaması gibi nedenlerle milli park sahasındaki ekolojik yaşam olumsuz etkilenmektedir. Delta sahasının giriş- çıkışları kontrol altına alınmaya çalışılmalıdır. MOBESE kamera sistemi ile saha devamlı gözlenebilmeli ve buralardan kaçak avcılık, toplama, kaçak balıkçılık gibi deltaya zarar verecek faaliyetler kontrol altına alınmalıdır. Öncelikli olarak Dilek Yarımadasının yakın çevresinde yaşayan yöre halkına ormanların önemi, orman yangınları ve bunların önlenmesi için alınması gereken tedbirler hususunda bilgilendirme yapılmalıdır. Kapı girişi sırasında yapılan kontrollerde ateşleyici yanıcı hiçbir madde alana sokulmamalıdır. “Sadece bu alana has bir *yangın koruma ekibi* hazır bir şekilde bekletilmelidir” görüşleri dikkate alınmalıdır.

3.6.Turizm ile ilgili analiz sonuçları

DYBM Deltası Milli Parkı, Kuşadası, Didim ve Selçuk gibi turizm merkezlerinin arasında bulunduğu milli park plajları, koyları, doğal görünümü ve zengin orman ekosistemi ile özellikle turizm sezonunda çok sayıda yerli ve yabancı turisti ağırlamaktadır. Bu bağlamda milli park sahasında; su sporları, bisiklet turları, doğa yürüyüşü, ateşsiz piknik ve fotoğraf çekme gibi turistik aktivitelere müsait olan ortamlar bulunmaktadır. Milli park sahasındaki günübirlik kullanıma açılan koyların toplam kapasiteleri yaklaşık 4,500 kişi/gün olarak belirtilmekle birlikte bu rakam yoğun turizm sezonlarında günde 10,000 kişiye kadar ulaşabilmektedir. Bunun bir sonucu olarak milli park sahası yılda ortalama 531.383 kişi tarafından ziyaret edilmekte ve gezilmektedir. Dolayısıyla bu durumda milli parkın taşıma kapasitesi aşılmakta ve bu alanlar turizm baskısına maruz kalmaktadır. Katılımcılara göre: Hizmete açık olan günübirlik koyların maksimum taşıma kapasiteleri aşılmamalıdır. Koylara gereksiz otopark yapımı ve araç girişinin engellenmesi için toplu taşımayı sağlayacak akülü araçlar alınabilir. Bu araçlar hem gürültü hem de çevre kirliliğini önlemede faydalı olacaktır. Ekoturizm çalışmasına hız verilmelidir. Bu sahada koylarda yapılan hizmet alımı ve koyların işletmeciliği ihalesinde işletmeciliğin kamu kurumlarınca yapılması sahanın üzerindeki yüksek karlar elde etme baskısını en aza indireyecektir. Dinlenme alanları, çocuk oyun aktivitelerinin de alana daha çok sayıda dahil edilmesi uygun görülmüştür.

4. Tartışma ve Sonuç

Milli parkların idaresinde etkin ve verimli bir idari yapılanma için, bu alanların sürekliliğini sağlamak ve yönetim planlamalarını yapmak gerekmektedir. Alanların belirlenmesi ve planlanması yapılırken kaynak değerlerini iyi irdelenmeden, katılımcı yönetime dikkat edilmeden, alanın korunan alan olarak tescil edilmesinin büyük bir sorun olacağı tespit edilmiştir. Halkın da katılımına dahil edileceği yönetim modeline göre (katılımcı yönetim modeli) planların hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca alanda katılımcı yaklaşımlarını değerlendiren planlama ve tasarım konusunda uzman kişilerle birlikte sonuçların değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde güvenilir sonuçlar alınması zor olacaktır.

Bu çalışmada ülkemizdeki milli parkların yönetiminde idari yapılanma ve teşkilatlanmasındaki aksaklıkların kaynağı olarak belirtilen milli park alanlarında uygulanan mevzuatların karmaşıklığı ve bu alanlarda söz sahibi olan farklı kurumların varlığına dikkat çekilmiştir. Bu aksaklıkların sonucunda da ülkemizde korunan alanlarda kavram karışıklığının ortaya çıktığı ileri sürülmüştür.

Ekoturizm faaliyetleri diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de genellikle “*milli parklar ve diğer korunan alanlar*” da gelişme göstermektedir. Bu çalışma kapsamındaki Orman ve Su İşleri 4. Bölge Müdürlüğü Milli Park Müdürlükleri sorumluluk sahaları içerisinde, günübirlik kullanım amacıyla düzenlenen koylar, günübirlik rekreasyon alanları, sosyal tesisler (kır evleri, otel vb.) gibi alanların bulunduğu ifade edilmiştir (Özkaya,2015). DYBM Deltası Milli Parkı’na giriş kapısından yılda ortalama 500.000 üzerinde ziyaretçinin alanı ziyaret ettiği bilinmektedir. Neticede milli park alanına giriş yapan ziyaretçilerin büyük miktarının amacının yüzmek, koylara ve rekreasyon alanlarına gitmek olduğu tespit edilmiştir. Ancak milli parkların biyo-çeşitliliğini görmek veya alan içinde tabiatla ilgilenmek için gelen ziyaretçi sayısının oldukça az olduğu da dikkat çekmektedir. Katılımcı yaklaşıma göre, özellikle alan kullanımında, Ekoturizm faaliyetinin milli parkların genelinde artırılması önerilmiştir.

Alan yöneticilerinin bu kurumda çalıştıkları süre ve kurumda kazandıkları tecrübe açısından yapılan incelemede görevde oldukları sürenin kısalığı mülakat sonuçlarından anlaşılmaktadır. Bu gelişmelerden de milli parkların sık sık yapılanmasından dolayı kurumsallaşmadığı ve geçirdiği yapısal değişikliklerden dolayı kurumsal kimliğe sahip olamadığı anlaşılmaktadır.

Katılımcılara göre, milli parkların mevcut idari yapısının devam etmesinin istenildiği ancak bu yapının daha da geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Orman Bakanlığı’na bağlı müstakil, yeniden yapılanma

içerisine girmeyen, tüzel kişiliğe sahip bir Genel Müdürlük (DKMP Genel Müdürlüğü) ile bünyesinde Bölge kuruluşu ve taşra teşkilatlanmasında Müdürlük kuruluşu ile Şeflik birimleri olan yapılanma modelinin geliştirilmesi önemli görülmüştür. Bakanlığın, Orman Bakanlığı ve Genel Müdürlüğün de DKMP Genel Müdürlüğü olduğu teşkilat yapısındaki bir kuruluşun devamının istenmesinin nedeni ise; ülkemizde ki korunan alanlarda tecrübeye sahip, kurumsal hafıza geçmişine sahip, ilgili mevzuatlar konusunda en yetkili kurumların başında Orman Bakanlığı - DKMP Genel Müdürlüğü'nün gelmesidir.

Yapılan mülakatlarda Milli Park Müdürlüklerinin teşkilatlanmalarını tamamlamadıkları belirtilmiştir. Ayrıca Bölge Müdürlükleri içerisinde hem İl Şube Müdürlükleri hem de Milli Park Müdürlüklerinin farklı birimler olması ve bazı milli parkların yönetiminin İl Şube Müdürlüklerinde olması nedeniyle bu durumun yapılanmada yetki karışıklığına neden olduğu ifade edilmiştir. Sonuçta etkin bir yönetimin sağlanamadığı dile getirilmiştir. Milli Park Müdürlüğü'nde Müdür Yardımcısı atamalarının ve şeflik kuruluşlarının halen yapılmamış olması eksiklik olarak ifade edilmiştir.

Ortaklaşa Yönetim Modelinin faydalı bir yaklaşım olarak değerlendirildiği, ihtiyaç olduğu, ancak modelin sınırlarının, sorumluluk ve yetkilerinin iyi belirlenmiş yasal bir düzenleme ile oluşturulmuş yönetim modeli şeklinde olması halinde başarılı olacağı ifade edilmiştir. Milli park alan yönetiminin ve korumasının “devlet, yerel halk ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliğiyle gerçekleştirilmesi”, Ortaklaşa Yönetim Modelinin geliştirilmesi önemli görülmüştür. Milli Park Müdürlükleri bünyesinde özellikle doğa turizmi ve biyolojik çeşitlilik üzerine uzmanlaşmış teknik personelin istihdam edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Alan yöneticilerince Milli Parklar Kanunu ve korunan alanlarla ilgili mevzuatın Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın misyon ve vizyonunu sürdürülebilirliğinde yeterli olmadığı, reel politikalar ve istekler karşısında yetersiz kaldığı, milli parkın yönetimini zorlaştıran belirsiz veya yetersiz hükümleri içerdiği ifade edilmiştir. Ayrıca milli park içerisinde yetki çakışmaları yaşandığı da dile getirilmiştir. Örneğin; *2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu* ile *2873 sayılı Milli Parklar Kanunu* arasında yetki çakışması yaşandığı tespit edilmiştir

Sonuç olarak, Korunan Alanlar Kanunu'nun mutlaka çıkartılarak DKMP Genel Müdürlüğü'nün *yatırımcı bir kurum yerine korumacı zihniyete sahip bir kurum* haline getirilmesi sağlanmalıdır. Tek mevzuatla, tek çatı altında ve kalıcı bir yasa kapsamında korunması gereklidir.

Bu çalışmanın; Türkiye' deki milli parklara ilişkin yapılacak olan diğer araştırmalara örnek teşkil edeceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

Anonim, (1997). T.C. Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, *Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişim Planı*, Kuşadası/Aydın

Anonim, (2006). KB, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara

Artar, M. (2008). *Karatepe-Aslantaş Milli Parkı Örneğinde Korunan Alanlar İçin Bir İzleme Yönteminin Geliştirilmesi*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Adana

Başar, H. (2007). *Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkının Rekreasyon Amacıyla Kullanımının Ekonomik Değerinin Saptanması: Bir Seyahat Maliyeti Yöntemi Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi.Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, İzmir

Bekdemir, L.F. (2010). *Kültürel Peyzaj Değerlendirmesi: Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Örneği*. Yük. Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara

Bingöl, B. (2011). *Dilek Yarımadası – Büyük Menderes Deltası Millî Parkı'nın Koruma ve Kullanım İlkeleri Açısından Rekreasyon Planlaması Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara

Çevre ve Orman Bakanlığı, (2007). *Korunan Alan Planlaması ve Yönetimi, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi Deneyimi*, TŞOF Trafik Matbaacılık A.Ş. Ankara

Durmuşkahya, C. (1999). *2000'e Bir Kala Büyük Menderes Havzası 4.Tarım ve Çevre Sorunları Sempozyumu*, Söke Belediyesi Kültür Merkezi, Büyük Menderes Havzası Çevre Gönüllüleri Derneği, Söke-Aydın

DYBM Deltası Milli Parkı, (2015). *DYBM Deltası Milli Parkı Alan Profili*,10.01.2015,<http://www.milliparklar.gov.tr/mp/dilekyarimadası/index.htm>

Google Earth, (2017). <https://earth.google.com/web/erişim> tarihi 2017

Gözler, K. (2011). “5018 ve 6085 Sayılı Kanunlarda Bazı İdare Hukuku Terimlerinin Yanlış Kullanımı Üzerine: Yeni Sayıştay Kanununda Kullanılan ‘Genel Yönetim’, ‘Merkezi Yönetim’, ‘Kamu

İdareleri' Terimleri Hakkında Bir Eleştiri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 60, Sayı 4. Ankara

Güneş, G. (2011). Korunan Alanların Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Katılımcı Yönetim Planları. *Ekonomi Bilimleri Dergisi Cilt 3, No 1, 2011 ISSN: 1309-8020 (Online)*

Kervankıran, İ. ,Eryılmaz, A.G. (2015). Milli Parkların Sürdürülebilir Kullanımı ve Yönetim Planı Önerisi: Isparta İli Örneği, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2015, Sayı: 34

Özkaya, M., (2015). Türkiye'de Korunan Alan Olarak Milli Parkların Yönetimi: Orman Ve Su İşleri 4. Bölge Müdürlüğü Örneği. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın

Sezer, İ. (2006). *Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkının Coğrafi Etüdü*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum

WWF, (2004). *Are protected areas working? An analysis of forest protected areas by WWF*. WWF International: Gland, Switzerland

ÇOCUKLARIN HAYALLERİNDEKİ ÇEVRE ALGISI

Environmental Perspective In Children's Mind

Tuğba DÜZENLİ* & Buket ÖZDEMİR IŞIK** & Serap YILMAZ***

1.Giriş

Gelişim psikolojisine göre, çocukluk çağının diğer çağlardan farklı gelişim süreçleri, buna bağlı olarak farklı ihtiyaçları vardır ve kişi, temel kazanımlara bu dönemde ulaşmaktadır. Bu nedenle, çocuklar için tasarlanan fiziksel mekânlarda, bu dönemin gelişim özellikleri, ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Özellikle bu dönemin görsel algısı, çocuk çevrelerinin tasarımında yönlendirici bir özellik olarak kullanılmalıdır. Bu tarz bir yaklaşımda kullanıcı odaklı mekân planlama ve tasarımı söz konusudur. Oysa günümüzde, yetişkinler tarafından tasarlanan çocuk yaşam mekanları-çevreleri, çocuğun algı gelişimini uygun ölçüde desteklemez.

Çocuklar görsel algılama ile çevreden edindikleri duymalara bağlı olarak zihinlerinde canlandırır ve her yeni duyumla bunları değiştirerek zihinlerinde yeniden oluştururlar (Koç, 2002). Çocuk gerçekleştirdiği bu işlem sırasında algılama anındaki oluşan eksikliği kendiliğinden zihninde tamamlar (Ferah, 2007; Memiş ve Harmankaya, 2012). Yaşamın ilk yıllarında algılama yoluyla oluşan deneyimler yaşam boyu sürecek olan davranış ve tutumları şekillendirmede önemli rol oynadığından eğitim sisteminin temelinde yer alan ilköğretimdeki çocukların çevre algısı çok önemlidir (Phenice ve Griffore, 2003). Çünkü çocuk ile içinde yaşadığı ortam-çevre ayrılmaz bir bütündür. Ancak insanlar doğanın dengesini düşünmeksizin çevreyi yalnızca kendi çıkarları için kullandığından çözümsüz çevre sorunlarına neden olmaktadırlar. 20 yy. da artan nüfus, sanayileşme ve doğal kaynakların tüketilmesi sonucu çevre sorunları günümüzde küresel bir boyut kazanmıştır (Tilbury, 1994; Wilson, 1994; Wilson, 1996; Sadık vd.,2011).

Çevresel duyarlılık ise çevreyle empati kurabilmeyi amaçlamaktadır. Çevresel duyarlılığın temel amacı kişinin çevreyle bütünleşmesini ve çevre sorunlarına karşı farkındalık sağlamaktır (DiEnno ve Hilton, 2005; Hungerford ve Volk, 1990; Sward,1999). Çevresel sorunlara kalıcı çözüm getirilebilmesi için bu farkındalığın temellerinin çocukluk çağında

---

*(Dr.Öğr. Üyesi); Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye. E-mail: tugbaduzenli@gmail.com

** (Dr.Öğr. Üyesi); Avrasya Üniversitesi, Trabzon, Türkiye. E-mail: ozdemirbuket@gmail.com

*** (Dr.Öğr. Üyesi); Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye. E-mail: serapylimaz@ktu.edu.tr

atılması gerekir. Çocuklar, dokunma, tatma, işitme ve görme ile yakın çevrelerini tanımaya başlarlar ve zaman içinde gözlemleyerek, sorarak ve yeteneklerini kullanarak çevreden öğrenmeyi geliştirirler. Doğa koruma ve çevre bilinci çocuklukta kazanılır bu nedenle çocukların yoğun olarak kullandığı kentsel mekânlarda yapılacak tasarım ve planlamalarda doğa ve doğal sürecin ön plana çıkarılarak çevrenin korunması peyzaj mimarlarının amaçlarından olmalıdır. Çocukluk döneminde kullanılacağı mekânlarda çocuk; doğal öğelerle birlikte olarak, çevresinde doğayla bütünleşerek çevre bilincini kazanmalıdır. Bu çalışmada da amaç, çocukların çevre sorunları ile ilgili algılarını inceleyerek, çevre sorunları hakkındaki fikirlerini belirlemek böylece onlar için uygun mekanlar ve çevreler yaratmaya yardımcı olmaktır.

2.Çocuk Çevreleri

Çocukların çevrelerinde olanları anlamaları, çevresel sorunlara karşı duyarlı olmaları ve çevre dostu bireyler olarak yetişebilmeleri gerekir. Çocukların bu şekilde yetiştirebilmesi için öncelikle anlaşılmaları ve tanınmaları gerekir. Çocukları anlamaya ve tanımaya yönelik araştırmalar sınırlı olsa da çocukların çevresel tutumları farklı biçimlerde araştırılmıştır.

Yapılan çalışmaların çoğunda çocukların, çevre sorunları hakkındaki düşünceleri incelenmiştir (Boyes ve Stanisstreet, 1994, 1997, 1998; Jeffries vd., 2001; Taşkın ve Şahin, 2008; Yardımcı ve Kılıç, 2010; Sadık vd., 2011). Loughland ve arkadaşları (2003), 9-17 yaş grubu çocukların çevreyi farklı algılama sebeplerini; sosyo-ekonomik düzey, aile, eğitim düzeyi ve yaşam alanı olarak belirlemiştir. Uzun ve Sağlam'a(2007) göre ise öğrencilerin çevre bilinci aldıkları eğitime, öğretmenlerin duyarlılığına ve aileye bağlıdır. Littlelyke (2004), küçük yaşlardaki öğrencilerin çevre kavramını duymadıkları, duysalar da anlamını bilemediklerini ortaya koymuştur. Yani yaş çevre kavramını algılamada önemli bir değişkendir, bu nedenle bu çalışmada ilköğretim çağı incelenmiştir.

Shepardson (2005), öğrencilerin ihtiyaçlarını karşıladıkları ve iletişim kurdukları çevreyi algıladıklarını belirtmektedir. Shepardson çalışmasında, öğrencilerin yaşamsal ihtiyaçlarını (su, yiyecek) karşılayan ve öğrencilerin deneyimlerini yansıtan (orman, dere, hayvanlar) çevreleri tanımladıklarını ortaya koymuştur. Benzer biçimde; Paraskevopoulos ve arkadaşları (1998) öğrencilerin çevresel kavramları ve çevre sorunlarını algılamalarının, yaşadıklarıyla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Taşkın ve Şahin'in (2008) çalışma sonuçlarına göre farklı sosyo-ekonomik düzeye ve farklı yaşam ortamına sahip çocukların çevresel algıları da farklıdır. Yardımcı ve Kılıç (2010) çalışmalarında öğrencilerin çevre kavramını canlı ve cansız öğelerden oluşan bir yer olarak algıladığını ve en çok bitki

ve hayvanları algıladıklarını ortaya koymuştur. Sadık ve arkadaşları (2011) da ilkokul öğrencileriyle yaptıkları çalışmalarının sonucunda çocukların birçok farklı çevresel sorunu(ormanların yok olması, hava ve davranış kirliliği vb.) resmettiklerini ortaya koymuştur. Araştırmalar farklı yaş grupları, sosyo-ekonomik alt gruplar, alt kültürler, coğrafik bölgeler ve benzeri birçok bağımsız değişkeni kapsamaktadır. Loughland ve arkadaşları (2002, 2003) bu değişkenlere göre öğrencilerin çevre kavramını altı şekilde algıladıklarını belirtmektedir. Bunlar; 1) yer, 2) canlıları barındırır, 3) canlıları ve insanları barındırır, 4) insan içindir, 5) insanlar çevrenin bir parçasıdır ve çevreye karşı sorumludurlar ve 6) çevre ve insan birbirleri ile ilişkilidir, birbirlerini etkilerler.

Çocuklara daha etkileyici, ilgi çekici çevreler yaratmak için onların çevresel algı ve kullanımlarını yansıtan ve bir çocuktan diğerine büyük ölçüde değişiklik gösterebilen davranışlarını değerlendirebilen bir bakış açısı gerekmektedir (Loebach, 2004; Özsoy,2012). Çocukların çevresel tutumlarını araştıran çalışmalar çocuklar için tasarlanacak çevre ve mekânlara yol göstermek için önemli olmakla beraber daha derine inmek ve açık uçlu yaklaşımlarla çocukların çevreyi ve çevre sorunlarını nasıl algıladıklarını ve anlamlandırdıklarını anlamak da önemli olmalıdır. Çünkü kişinin oluşturduğu tutum, bilinç ve bilginin altında yatan, kişinin olayları anlamlandırmasıdır. Bu çalışmada da çocukların çevreyi nasıl algıladıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

3.Araştırma Yöntemi

3.1.Araştırma Modeli

Bu araştırma, ilkokul çağındaki 8-10 yaş grubundaki çocukların çevre ve çevre sorunlarını algılama biçimlerini yaptıkları resimler yoluyla inceleyen nitel bir çalışmadır. Çocukların resim çizmesini istemek ve bu resimlerin analiz edilmesi, algılarını belirlemek ve iç dünyalarını keşfetmek için etkili bir yöntemdir (Falk vd., 1978; White ve Gunstone, 1992). Resim çizme işlemi esnasında çocuğun düşünceleri sentezlenir ve sentezlenen düşünceler renk, şekil, çizgilerle ifade edilir (Malchiodi, 2005). Çocuklar günlük gözlemlerini kendi gözlemleriyle birleştirerek dünyayı algılama biçimlerini resimlerine yansıtırlar. Resimler çizmek ayrıca çocuklar için keyifli bir etkinlik ve ifade tekniğidir (Hayes, Symington ve Martin, 1994; Johnson, 1993). Isbel ve Shirley'e (2003) göre resim çizmek, çocuklar için önceden öğrenilmiş bazı sözcük ve ifade biçimlerinden daha etkili, yalın ve samimi bir anlatım dilidir. Çocuklar anket sorularını cevaplamayı ya da röportajları sevmeyebilir ancak resimlerini sıkılmadan, kolayca ve gönüllü olarak çizerler (Lewis ve Greene, 1983). Ayrıca çizimler, kendilerini sözlü olarak ifade edemeyen çocuklar için de alternatif bir yoldur (Chambers, 1983; Rennie ve Jarvis, 1995). Çocuklar resim yaparken yalnız dış dünyaya ait algıladıkları

görselleri değil; düşünce ve duygularını, hayal, istek, mutluluk, korkularını da ifade ederek iç dünyalarını anlatırlar. Bu nedenle resim, çocuğun gündelik yaşamının bir süreci (Schirrmacher, 2002) ve çocukların duygularını ve algılarını anlamada etkili bir yöntem olabilir (Yurtal ve Artut, 2008, Sadık vd. 2011, Günindi, 2012). Bu çalışmada, çocukların fikirlerini somutlaştırmak ve onlara odaklanmak amacıyla çocuk resimleri kullanılmıştır. Çocukları standartize etmek yerine, onların farklı fikirlerini vurgulamak pedagojik açıdan oldukça önemlidir (Trafi-Prats ve Woywod, 2013). Bütünü temsil etmek yerine özneli araştıran çocuk çalışmalarının başarısı çocuklarla doğru iletişime girebilmeye bağlıdır, bu da resim yapma yöntemiyle mümkün olabilir (James ve Prout 1997).

Bu nedenle bu çalışmada ilkokul 2. ve 3. sınıf çocuklarının çevreyle ilgili algılarının yaptıkları resimler aracılığıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Çocukların çevre ile ilgili algılarını incelemenin, yapılacak peyzaj düzenlemelerine ve tasarlanacak çocuk çevrelerine yönelik önemli bilgiler sağlaması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Çocuk resimlerinin analizlerinde,

1. Çocuklarının hayallerinde hangi çevresel öğeleri resmettikleri
2. Bu öğeleri nasıl tanımladıkları incelenmiştir.

3.2.Çalışma Grubu

Araştırmaya 2017–2018 eğitim-öğretim yılında, Trabzon ilinde iki ilköğretim (Dumlupınar İlköğretim Okulu, Trabzon Ata Koleji) okulunun 2. ve 3. sınıf şubelerinde okuyan 8-10 yaş arası toplam 126 çocuk katılmıştır. Çocukların; 75 i kız, 51 i erkektir. 6–11 yaş arasını kapsayan somut işlemsel dönem, çocuğun okula başlamasıyla birlikte başlar. Bu dönemde çocuk birey olduğunun sosyal bir çevrenin içinde varlığının farkındadır. Yakın çevresi, arkadaş çevresi, okul çevresi ve yaşam alanı içinde olan herkesle iletişim halindedir (Yavuzer, 2007: Kehnemuyi, 2009: Derr, 2002). Bu dönemde çocuğun çevresiyle direk ilişki kurması zihinsel gelişimini kolaylaştırır. Bu nedenle çalışma bu dönemin ortasında yer alan 8-10 yaş arası çocuklarla yapılmıştır.

3.3.Veri Toplama

Veriler 2017–2018 eğitim-öğretim yılı güz döneminde toplanmıştır. Her çocuğa boya seti ile A4 ölçülerinde resim kâğıdı verildikten sonra hayallerindeki çevre ile ilgili birer resim yapmaları istenmiştir. Resimleri analiz ederken ortaya çıkan en önemli sorun araştırmacı görüşüyle yorumlamadır (Leonard, 2006). Bu soruna çözüm getirebilmek için öğrencilerden resimlerini tamamladıktan sonra neler anlatmak istediklerini arkalarına yazmaları istenmiştir. Öğrenciler resim yaparken sınıf öğretmeni ve araştırmacılar sınıfta beklemiştir.

3.4.Verilerin Analizi

Resimler araştırmacılar tarafından analiz edilmiştir. Resimlerde çizilen her çevresel öge listelenmiş ve bu ögelerin sayıları çıkartılarak iki kategoride toplanmıştır. Bu kategoriler, hayal edilen çevreye ait doğal ve yapay ögeler olmak üzere ayrılmıştır. Her kategoriye oluşturan ögeler araştırmacılar tarafından değerlendirilmiş ve sayısal verilere dönüştürülerek, frekans tabloları oluşturulmuştur.

Öncelikle çocukların çizdiği her resimdeki çevresel ögeler not alınmıştır. Daha sonra notlardaki çevresel ögeler doğal ve yapay olarak sınıflara ayrılarak sayılmış, elde edilen sayısal veriler SPSS (v. 23.0) programıyla analiz edilmiştir. Ögeler çocukların anlattıklarına bakılarak da kontrol edilmiştir. Daha sonra her resimde hangi ögelerin resmedildiği hem yazılanları hem de çizilenleri dikkate alarak not alınmıştır. Ve hayal edilen çevreye ait ögelerin türleri de sınıflanarak sayılmış, istatistiki verilere dönüştürülerek analiz edilmiştir.

4.Bulgular ve Tartışma

Analizler sonucunda çocukların resimlerinde hayallerindeki çevreyle ilgili birden fazla ögeye yer verdikleri görölmüş, resmedilen ögeler 6 farklı doğal öge, 12 farklı yapay öge kategorisi altında toplanmıştır. Tablo 1, çocukların resimlerine yansıyan doğal ve yapay ögelerin frekans ve yüzde oranlarını göstermektedir. Tablo 2’ de çocukların resimlerine ilişkin örneklere yer verilmiştir.

Tablo 1. Çocukların (N=126) Resimlerine Yansıyan Çevresel Ögeler

Resim kategorileri		Frekans değer	% yüzde	
Çocukların resimlerine yansıyan doğal ögeler	Deniz-akarsu-göl	64	50,7	} %47,1
	Çimler	72	57,1	
	Ağaç-Bitki	83	65,8	
	Hayvanlar	31	24,6	
	Güneş-bulut-yıldız	67	53,1	
	Gök kuşağı	29	23,0	
Çocukların resimlerine yansıyan yapay ögeler	Salıncak	37	29,3	} %52,9
	Kaydırak	45	35,7	
	Ev	52	41,2	
	Çadır	28	27,2	
	Uçan Balon	23	18,2	
	Yollar	51	40,4	
	Merdiven	29	23,0	
	Tahterevalli	40	31,7	
	Banklar	15	11,9	
	Gemi	30	23,8	
	Araba	28	22,2	
	Trafik ışıkları	12	9,5	

Tablo 2. Çocuk Resimlerinden Örnekler

4.1.Çocukların resimlerine yansıyan doğal öğelere ilişkin bulgular

Resimler incelendiğinde tüm resmedilen öğelerin %47,1'ini doğal öğelerin oluşturduğu; çocukların 6 farklı doğal öğeyi (deniz-akarsu-göl, çimler, ağaç-bitkiler, hayvanlar, güneş-bulut-yıldız, gökkuşağı)

resmettikleri belirlenmiştir. Bunlar içinde de en çok ağaç-bitkileri çizdikleri görülmüştür (% 65,8), bunun nedeninin doğal olarak algılamaları olduğu tespit edilmiştir. Yaptıkları yorumlarda çocuklar;

“Ağaçlar ve çiçekler var, her şey yeşil ve doğal, çok güzel bir çevre”

“Doğada ağaçların içinde oynuyoruz”

“Rengarenk çiçeklerin içindeyim”

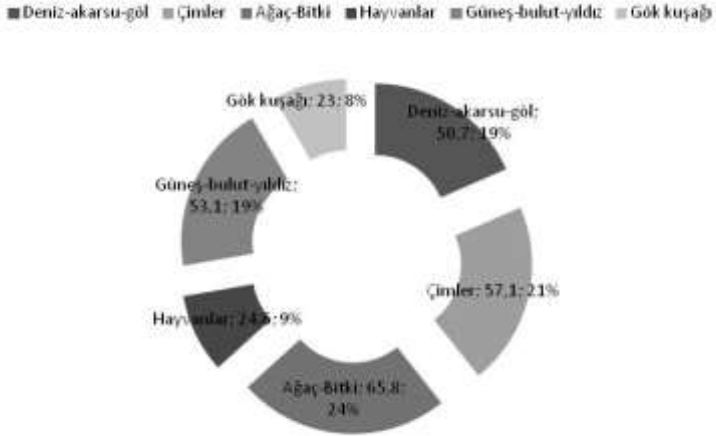
“Doğadayım çiçeklerin arasında ”

“Hayalimde renkli ağaçlar var”

“Gökkuşağıyla ağaçların arasındayım”

“Ağaçlardan meyve topluyorum” gibi tanımlamalarda bulunmuşlardır. Bu da çocukların hayallerinde daha çok doğayla, bitki ve ağaçlarla tanımlanan bir çevre istediklerini göstermektedir.

Diğer doğal öğeler incelendiğinde; %57,1 ile çimler; % 53, 1 ile güneş-bulut-yıldız; % 50,7 ile deniz-akarsu-göl; % 24,6 ile hayvanlar, % 23,0 ile gökkuşağının resmedildiği görülmüştür. Resimlerdeki doğal öğelerin yüzde ve frekans dağılım grafiği Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Çocuk resimlerindeki doğal öğelerin frekans-yüzde dağılım grafiği

4.2.Çocukların resimlerine yansıyan yapay öğelere ilişkin bulgular

Resimler incelendiğinde tüm resmedilen öğelerin %52,9’unu yapay öğelerin oluşturduğu; çocukların 12 farklı yapay öğeyi (salıncak, kaydırak, ev, çadır, uçan balon, yollar, merdiven, tahterevallli, banklar, gemi, araba, trafik ışıkları) resmettikleri belirlenmiştir. Bunlar içinde de ev (41,2) ve yollar (40,4) çizdikleri görülmüştür, bunun nedeninin

çevrelerinde en çok gördükleri öğeler olmasıdır. Yaptıkları yorumlarda çocuklar;

“Rengarenk bir ev var”

“Yollar çok güzel renkli ve çiçekli”

“Rengarenk çiçeklerin içindeki yolda evimiz”

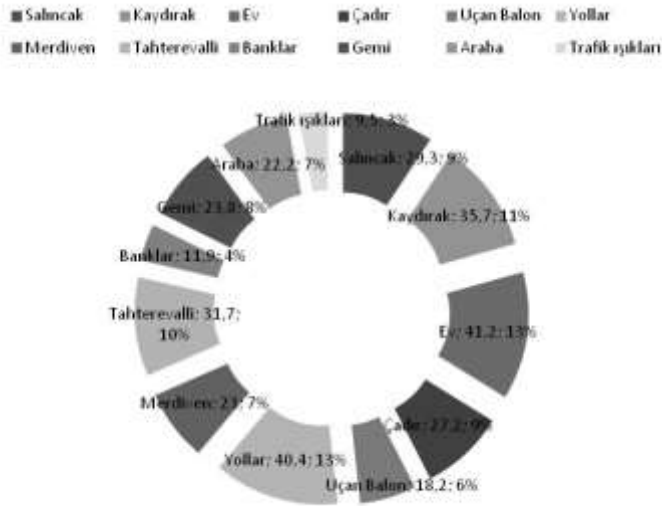
“evim çok büyük ”

“Hayalimde süslü bir şeker ev var”

“Evimin önünde kaydıraftan kayıyorum”

“Salıncaklı bir bahçemiz ve güzel bir evimiz var” gibi tanımlamalarda bulunmuşlardır. Bu da çocukların hayallerinde daha çok doğayla, bitki ve ağaçlarla tanımlanan bir çevre istediklerini göstermektedir.

Diğer yapay öğelerin yüzde ve frekans dağılım grafiği Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Çocuk resimlerindeki yapay öğelerin frekans-yüzde dağılım grafiği

5.Sonuç ve Öneriler

Çocuklar, rekreasyon, hareket, öğrenme ve oyun fırsatları sunan doğal elemanlarla temasa imkan sağlayan çevrelere ihtiyaç duyar (Behroozfar, 2001; Gharahbeiglu, 2007). Yaşadıkları çevre de önemli bir eleman, bir oyun aracı, güçlü bir mekân kurucu ve çocuk için önemli bir aktivite kaynağıdır. Her yaş çocuğu için çevre oyun fırsatı yaratan bir unsurdur.

Çocukların hayal ettikleri, algılamalarına uygun, çevrelerin nasıl olması gerektiğini anlamayı amaçlayan bu çalışmada veriler çocuk çizimlerinden elde edilmiştir (Düzenli vd., 2018a).

Çalışmanın sonucunda çocuklar hayallerindeki çevreyi çizerken yapay öğeleri daha çok resmetse de en yüksek yüzdeyi doğal öğelerden olan ağaç-bitkiler almıştır. Doğa ve doğal elemanlar öğreticidir. Doğal alanların çocukların zihinsel aktivitelerini teşvik ettiği ve maceracı davranışları destekleyerek kendine güvenlerini artırdığı belirlenmiştir (Moore, 2002; Fjortof ve Sagei, 2000; Fjortoft, 2004; Moore, 1986; Turgut and Yılmaz, 2010). Ulrich'in araştırma sonuçları (1983) kentsel çevrelerde bitki gibi doğa elemanlarıyla karşılaşmanın stresten kurtulma ve iyi hissetme sürecini hızlandırdığını ortaya koymuştur. Yani, ağaç-bitki-deniz gibi doğal elemanların kent içi mekanlarda kullanımı estetik ve psikolojik açıdan çok önemlidir (Huang, Shu-Chun, 1998).

Tasarımların başarıya ulaşması, yaşanabilir mekanlar yaratılabilmesi için kullanıcı isteklerinin bilinmesi gerekir. Alexander'a göre (1964) iyi bir mekan ortak deneyimin sonucu olarak ortaya çıkar. Lang (1987) de çevre tasarımcılarının; insan değerleriyle çevrenin birbirine uyumunu daha iyi anlamaları gerektiğine inanır. Tasarımcının amacı, kişi ve toplumun mutluluğunu sağlamaktır. Tasarımcılar bir mekânı tasarlarırken çevredeki insanların algı ve tercihlerini araştırmalıdır. Çevrenin düzeni insan olmadan bir anlam taşımayacağına göre çevre hakkındaki doğru bilgiler de kullanıcılardan elde edilmelidir (Ertürk, 1979; Düzenli vd., 2018b). Çocuk mekânlarının kullanıcısı da çocuklar olduğundan bu çalışmanın sonuçları oldukça önemlidir. Çünkü veriler doğrudan çocuklardan elde edilmiştir. Sonuç olarak, çocukların hayal ettikleri çevre doğal ve yapay elemanların yer aldığı, renkli, ağaç-bitki vb. elemanların olduğu mutlu yerlerdir.

Kaynakça

- ALEXANDER, C. (1964). Notes on the syntesis of form. Oxford: Harvard University Press.
- BEHROOZFAR, F. 2001. The basics of designing open spaces of the residential areas in concordance with the physical and psychological conditions of the children (Persian). Tehran, Iran: The Residential Investigation Center Press.
- BOYES, E., STANİSSTREET, M. (1994). Children's ideas about radioactivity and radiation. *Research in Science and Technological Education*, 12(2), 145-160.
- BOYES, E., STANİSSTREET, M. (1997). Children's models of understanding of two major global environmental issues (ozone layer

and greenhouse effect). *Research in Science and Technological Education*, 15(1), 19-28.

BOYES, E., STANISSTREET, M. (1998). High school students' perceptions of how major global environmental effects might cause skin cancer. *Journal of Environmental Education*, 29(2), 31-36.

CHAMBERS, D. W. (1983). Stereotypic images of scientist: The draw-a-scientist test. *Science Education*, 67(2), 255- 265.

DERR, V., L. CHAWLA, M. MINTZER, D. Flanders Cushing, and W. Van Vliet. 2013. "A City for All Citizens." *Buildings* 3:482–505.

DÜZENLİ T., YILMAZ S., TARAKCI EREN E.(2018a). Çocuklara Anaokulu Bahçelerinin Sağladığı Olanaklara Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 11(57):900-907.

DÜZENLİ T., YILMAZ S., TARAKÇI EREN E., (2018b). Analysing the Environmental Properties of Kindergarten Gardens based on Children's Playing Needs ", in: Recent Researches in Science and Landscape Management, Efe R., Zencirkiran M.,Curebal İ., Eds., Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, pp.44-55,

ERTÜRK, Z., 1979, Tasarım ve İnsan Bilimleri, KTÜ. Mimarlık Fakültesi Yayınları, Trabzon.

FALK, J.H., MARTİN,W.W., BALLİNG, J.D.(1978). The novel field trip phenomenon: Adjustment

FERAH, A. (2007), *Türkçe İlkokuma Yazmayı Öğrenme*, 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

FJORTOF, I., SAGEİ, J., 2000. The natural environment as a playground for children: Landscape description and analyses of a natural playscape. *Landscape and Urban Planning* Volume 48, Issues 1-2, 20 April 2000, Pages 83-97

FJØRTOFT, I. (2004). Landscape as A Playscape: The Effects of Natural Environments on Children's Play and Motor Development. *Children, Youth and Environments* 14(2), 21-44.

GHARAHBEİGLU, M. (2007). Children's interaction with urban play spaces in Tabriz, Iran. *Visual Studies*, 22(1), 48-52.

GÜNİNDİ, Y. (2012). Environment in my point of view: Analysis of the perceptions of environment of the children attending to kindergarten through the pictures they draw. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 55, 594-603.

- HAYES, D., SYMINGTON, D., MARTIN, M. (1994). Drawing during science activity in the primary school. *International Journal of Science Education*, 16, 265-277.
- HUANG, SHU-CHUN, L., 1998, A Study of People's Perception of Waterscapes In Built Environments, Doctor of Philosophy, Texas A & M University, Texas
- HUNGERFORD, H. R., VOLK, T. L. (1990). Changing learner behavior in environmental education. *The Journal of Environmental Education*, 21(3), 8–21.
- ISBEL, T.R., SHIRLEY, C.R. (2003). *Creativity and the arts with young children*. Canada: Delmar Learning.
- JAMES, A., PROUT, A. (1997) *Constructing and Reconstructing Childhood*. London: RoutledgeFalmer.
- JEFFRIES, H., STANİSSTREET, M. BOYES, E. (2001). Knowledge about the “greenhouse effect”: Have college students improved? *Research in Science and Technological Education*, 19(2), 205-221.
- JOHNSON, P. (1993). *Literacy through the book arts*. Chicago: Heinemann.
- KEHNEMUYİ, Z. (2009). *Çocuğun Görsel Sanat Eğitimi*. 6. Baskı İstanbul: Yapıkredi Yayınları.
- KOÇ, E. (2002), Görsel-Algı Becerilerinin Gelişimine Yönelik Örnek Bir Program Modelinin Hazırlanması ve Ana Sınıfı Çocuklarında Görsel Algı Gelişimine Etkisinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- LANG, J., 1987, *Creating Architectural Theory*, Van Nostrand Reinhold, New York.
- LEONARD, M. (2006). Children' s drawings as a methodological tool: Reflections on the eleven plus system in Northern Ireland. *Irish Journal of Sociology*, 15 (2), 52–66.
- LEWIS, D., GREENE, J. (1983). *Your child's drawings... their hidden meaning*, London: Hutchinson.
- LITTLEDYKE, M. (2004). Primary children's views on science and environmental issues: examples of environmental cognitive and moral development. *Environmental Education Research*, 10(2), 217–235.
- LOEBACH, J., 2004. *Designing Learning Environments for Children: An Affordance-Based Approach to Providing Developmentally Appropriate Settings*, Master of Environmental Design Studies, Dalhousie University, Halifax, Nova Scotia.

- LOUGHLAND, T., REID, A. PETOCZ, P. (2002). Young people's conceptions of environment: A phenomenographic analysis. *Environmental Education Research*, 8(2), 187-197.
- LOUGHLAND, T., REID, A., WALKER, K. PETOCZ, P. (2003). Factors influencing young people's conceptions of environment. *Environmental Education Research*, 9(1), 3-20.
- MALCHIODI, C. A. (1998). *Understanding children's drawings*. Guilford Press.
- MALCHIODI, C. A. (2005). *Çocukların resimlerini anlamak*. Yurtbay, T. (Çev.). İstanbul: Epsilon.
- MEMİŞ, A., HARMANKAYA, T. (2012). İlköğretim okulu birinci sınıf öğrencilerinin görsel algı düzeyleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 161(161), 27.
- MOORE, C., R., (1986). Childhood's domain: Play and place in child development. Biddles Ltd. p. 206. Australia.
- MOORE, S. T. (2002). Asperger syndrome and the elementary school experience: Practical solutions for academic & social difficulties. AAPC Publishing.
- ÖZSOY, S. (2012). İlköğretim öğrencilerinin çevre algılarının çizdikleri resimler aracılığıyla incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1117-1139.
- PARASKEVOPOULOS, S., PADELIADU, S., ZAFIROPOULOS, K. (1998). Environmental knowledge of elementary school students in Greece. *The Journal of Environmental Education*, 29(3), 55-60.
- PHENICE, L.A., GRIFFORE, J.P. (2003). Young children and the natural world. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 4 (2), 167-171.
- RENNIE, L. J., JARVIS, T. (1995). Children's choice of drawings to communicate their ideas about technology. *Research in Science Education*, 25, 239-252.
- SADIK, F., ÇAKAN, H., ARTUT, K. (2011). Çocuk resimlerine yansıyan çevre sorunlarının sosyo-ekonomik farklılıklara göre analizi. *İlköğretim Online*, 10(3).
- SCHIRRMACHER, R. (2002). *Art and creative development for young children* (4th Edition). USA: Delmar Thomson Learning. ISBN: 0-7668-2408-10X.
- SHEPARDSON, D. P. (2005). Student ideas: What is an environment?. *The Journal of Environmental Education*, 36(4), 49-58.

- SWARD, L. (1999). Significant life experiences affecting the environmental sensitivity of El Salvadoran environmental professionals. *Environmental Education Research*, 5 (2), 201-206.
- TAŞKIN, Ö., ŞAHİN, B. (2008). Çevre Kavramı ve Altı Yaş Okul Öncesi Çocuklar1. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23), 1-12.
- TILBURY, D. (1994). The critical learning years for environmental education. In R. A. Wilson (Ed), *Environmental education at the early childhood level* (pp.11-13). Washington, DC: North American Association for Environmental Education.
- TRAFI-PRATS, L., WOYWOD, C. (2013). We love our public schools: art teachers' life histories in a time of loss, accountability, and new commonalities, *Studies in Art Education*, Vol. 55, No. 1, pp. 7-17.
- TURGUT, H., YILMAZ, S. (2010). Ekolojik temelli çocuk oyun alanlarının oluşturulması. to novel settings interferes with task learning. *Journal of Research in Science Teaching* 15 (2),127-34.
- ULRICH, R., 1983. Aesthetic and affective responses to natural environment. In: Altman, I., Wohlwill, J.F. (Eds.), *Behavior and the Natural Environment*. Plenum, New York, pp. 85-125.
- UZUN, N. SAĞLAM, N. (2005). Sosyo-ekonomik durumunu çevre bilinci ve çevre akademik başarısı üzerindeki etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 194-202.
- WHITE, R.T., GUNSTONE, R.F. 1992. *Probing Understanding*, London: Falmer.
- WILSON, R. A. (1994). Environmental education at the childhood level. *Washington DC: North American Association for Environmental Educaiton*, 11-13.
- WILSON, R.A. (1996). Starting early: Environmental education during the early childhood years. ED4021247, [Online] Retriwed on 5-May-2010, at URL: <http://www.ericdigests.org>
- YARDIMCI, E., KILIÇ, G. B. (2010). Çocukların Gözünden Çevre ve Çevre Sorunları. *İlköğretim Online*, 9(3).
- YAVUZER, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi*. (25. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YURTAL, F., ARTUT, K. (2008). Çocuklarda şiddeti algılama biçimlerinin çizdikleri resimlerine yansımaları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Dergisi*, 15 (3), 149-155.

MÜHENDİSLİK

LENO DOKUMA KUMAŞ TEKNİKLERİ

Leno Weaving Techniques

Bilge BERKHAN KASTACI* & H.Ziya ÖZEK**

1.Giriş

Kumaş, tekstil liflerinin düzgün bir yüzey ve değişmez bir kalınlıkta ince, esnek ve sağlam bir doku oluşturacak biçimde bir araya getirilmesiyle elde edilen her türlü yapı olarak tanımlanabilir. Düzgün yüzey, incelik, esneklik, sağlamlık ve örtme özelliği olarak belirlenen temel nitelikler kumaş yapısına bağlı olarak önemli ölçüde değişim gösterirler. Dokuma, örme ve keçeleştirme olmak üzere üç temel kumaş yapım yöntemi mevcuttur. Kumaş bu özellikleri, büyük ölçüde kumaşın yapı taşı olan liflerin ve liflerin bir araya getirilmesiyle oluşan ipliklerin özgün nitelikleriyle de biçimlendirilmektedir. Diğer yandan, iplik sıklıkları ile ipliklerin bağlanması ya da örgü düzeni de, iplik özelliklerinin kumaş özelliklerine dönüşümünde belirleyici etkenlerdir (Başer 2004).

Dokuma kumaşlar çeşitli giyim ve kullanım amaçları için dokuma tekniğinin olanak verdiği çok değişik yapılarda üretilirler. Bu yapıların özelliklerinin bilinmesi, hem üretim hem de kullanım açısından oldukça önemlidir. Dokuma kumaşlar yapılarına göre genel olarak;

I. Basit yapılı dokuma kumaşlar (Şekil 1)

II. Karmaşık yapılı dokuma kumaşlar olmak üzere iki ana grupta incelenir (Özek 2013).

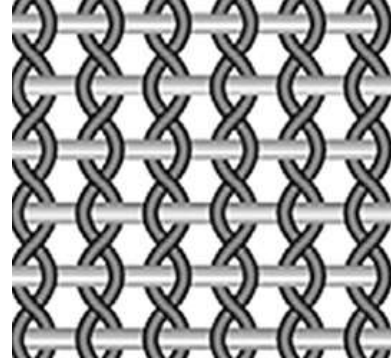
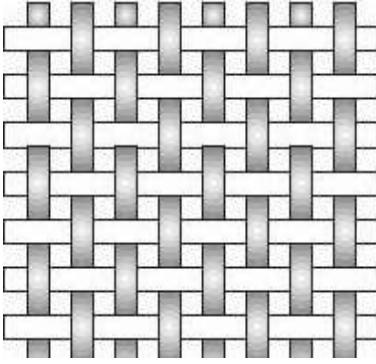
Diğer taraftan dokuma kumaşları 1. Normal dokunmuş kumaşlar, 2. Çapraz (leno) dokunmuş kumaşlar, 3. İlmeli yapılı kumaşlar, 4. Üç eksenli kumaşlar, 5. El dokumaları, 6. Dar dokumalar, 7. Üç boyutlu dokuma yapıları olmak üzere yedi ana grupta incelemek mümkündür (Başer, 2004).

Standart yapılı dokuma, atkı ve çözgü olarak bilinen iki ayrı iplik grubunun 90° lik açıda birbiriyle kesişerek öngörülen örgü düzenine uygun, birbirinin altından ve üstünden geçerek bağlantılar yapması neticesinde oluşturulan geleneksel bir tekstil yüzeyidir.

---

* (Öğr. Gör.); Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ, Türkiye. E-mail: bberkhan@nku.edu.tr

** (Prof. Dr.); Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ, Türkiye. E-mail: zozek@nku.edu.tr

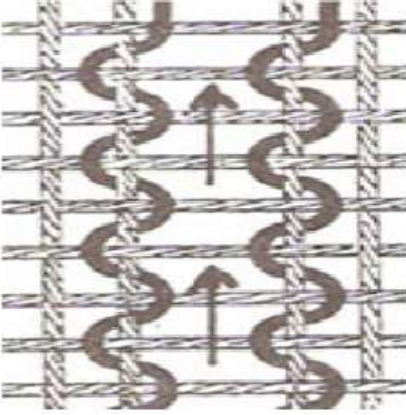
Şekil 1. Basit dokuma kumaş yapısı **Şekil 2.** Leno kumaş yapısı

Leno yapılı ya da leno kumaşlar (Şekil 2), karmaşık yapılı kumaşlar grubunda yer almaktadır. Yapı içinde birbirine paralel konumlanmış standart çözümlere ek olarak ya da tümüyle leno çözümler yer almaktadır. Leno ya da döner gücü ile anılan dokuma yüzeyleri ise; çözümler ipliklerinin yukarı ve aşağı hareketinin yanında, aynı zamanda çapraz hareket ettirilmesiyle oluşturulan, seyrek dokunmuş fakat sağlam yapılı olan tekstil yüzeyleridir (Yavaşcaoğlu 2012).

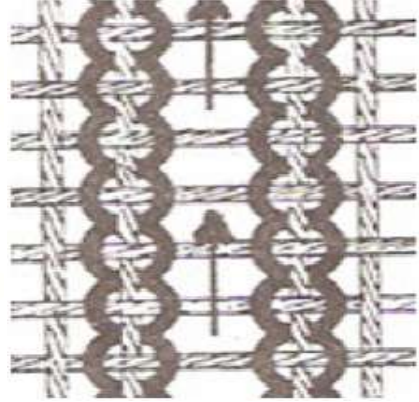
Leno dokuma kumaşlarda yan yana bulunan leno çözümler iplikleri atkı ile bağlantı yaparken birbirine paralel kalmayıp, aynı zamanda çapraz geçişler yaparak birbirine de bağlanırlar. Kumaşa seyrek fakat dayanıklı yapısını veren çözümler ipliklerinin meydana getirdiği bu çapraz geçişlerdir (Türkyılmaz 2008).

Leno kumaşlarda birim yapı iki çözümler ipliği ve bir atkı ipliğinden meydana gelir. Bu iki çözümler ipliğinden düz olana sabit çözümler veya standart çözümler, bağlama hareketi yapan çözümlere ise çapraz çözümler veya döner çözümler denir. Standart dokuma kumaşlarda çözümler iplikleri atkı iplikleriyle dik konumda bağlantı yaparken, leno kumaşlarda bu çözümler çiftleri paralel atkı ipliklerini aralarına alarak bükülürler (Gong 2011).

Leno kumaşlarda kullanılan çözümler ipliklerinden biri düz diğeri çapraz hareket ediyorsa bu tür örgülere “yarım leno örgü (gauze)” (Şekil 3), her iki çözümler de çapraz hareket ediyorsa, bunlara da “tam leno örgü” (Şekil 4) denir (İmer 1989). Tıbbi sargı bezi olarak kullanılan geleneksel gaze bezi (gauze) de bezayağı örgü ve yarım leno bağlantısı ile elde edilir ve ilk kez Gaze bölgesinde üretildiği için bu isimle anılmaktadır (Özek 2013).

Şekil 3. Yarım leno kumaş
(İmer 1989)

Şekil 4. Tam leno kumaş
(İmer 1989)

Leno kumaş üretiminde dokuma kumaş yüzeyinin tamamı leno bağlantılarıyla oluşturulabildiği gibi, var olan dokuma örgüleri ile birlikte de kullanılarak zengin desenlendirme çeşitliliği sunulabilmektedir.

Leno dokuma kumaşların zarif görünümü ve dayanıklı performansı sayesinde giyim eşyası olarak kullanımı çok eskilere dayanmaktadır. Lif ve kumaş üretim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde, mükemmel yapısal kararlılığı nedeniyle leno kumaş giyim dışında birçok alanda kullanılmaktadır (Gong 2011).

Leno kumaşlar kadın ve erkek üst giyiminde, ev tekstilinde, paketleme ve çuval bezi yapımında, tarım tekstillerinde, inşaat sektöründe, jeotekstil uygulamalarında, tıbbi tekstillerde ve otomobil döşemelikleri gibi teknik tekstillerde de giderek artan kullanım alanına sahiptir.

Geniş kullanım alanı bulunan leno kumaşların teknik ve bilimsel literatürde aynı ağırlıkta yer bulmadığı gözlenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı da bu alandaki eksikliği gidermektir.

2.Leno Dokuma Teknikleri

Leno dokuma teknikleri, çerçevesi sistemler, taraklı sistemler, jakarlı sistemler, dairesel leno sistemleri ile sadece kumaş kenarları için geliştirilmiş diskli sistemler olmak üzere beş çeşittir.

2.1.Çerçevesi Sistemler

Leno kumaş üretiminde çerçevesi sistemler önemli bir yere sahip olup, aşınma sorunlarının minimum olması, kolay monte edilebilmesi ve her türlü iplikle çalışabilmesi sistemin pozitif yanlarıdır (Akelma 2007).

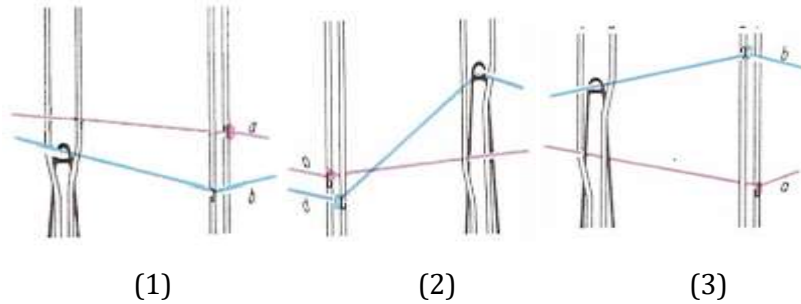

Şekil 5.Çerçeveli leno sistemleriyle çalışan dokuma makinesi (Grozbeckert 2016)

Çelik telli leno gücüsü kullanılan çerçeveli sistemlerin çalışma prensibi şöyledir; iki tam gücü (sol ve sağ gücü) ve bunların arasında bulunan yarım gücünden oluşan sistemde sağ ve sol gücüler ayrı çerçevelere takılmaktadır. Orta gücünün bir ayağı sağ gücünden diğer ayağı da sol gücünün içinden geçirilecek şekilde takılmış olup orta gücü sağ ve sol gücülerin içinde hareket edebilecek şekilde monte edilmiştir. Orta gücünün gözünden döner gücü ipliği geçirilmiştir. Sol ve sağ gücü arasında bulunan boşlukta da temel gücü bulunur. Sağ ve sol gücülerin bağlı bulunduğu çerçeveler sırasıyla hareket ettiğinde döner çözümlü hareketlenmiş olur (Akelma 2007).

Şekil 6’da birinci pozisyonda ağızlık kapalı durumdadır. Kırmızı ile gösterilen temel çözümlü sol ve sağ gücü arasında bulunmaktadır. Mavi ile gösterilen döner çözümlü orta gücünün gözünden geçirilmiştir (İmer, 1989).

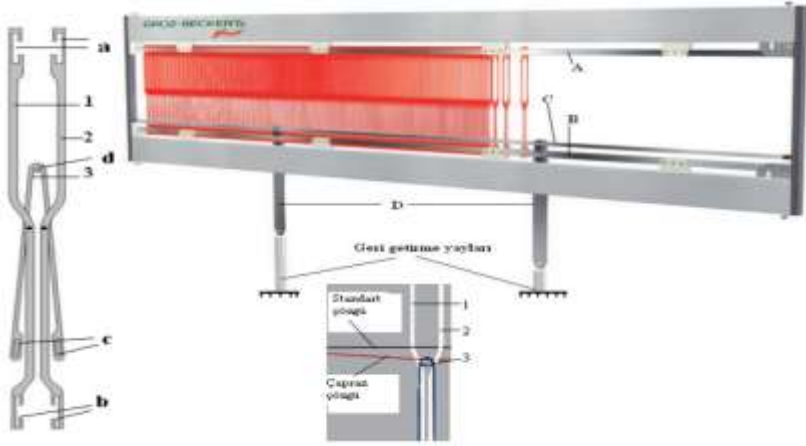

Şekil 6. Leno gücülerde çözümlü hareketi, 1.pozisyon, 2.pozisyon, 3.pozisyon (İmer 1989)

İkinci durumda soldaki gücü yukarı kaldırılmış ona bağlı bulunan orta gücü de yukarı kalkarak temel çözüğünün sağından ağızlık açılmıştır (İmer 1989).

Üçüncü durumda sağdaki gücü yukarı kaldırılmış ona bağlı bulunan orta gücü de yukarı kalkarak temel çözüğünün solundan ağızlık açılmıştır. Böylece kumaş yüzeyinde sağdan sola bir çapraz oluşturulmuştur (İmer 1989).

Leno gücüsü kullanarak leno kumaş dokuyan dokuma makinelerinin olumsuz yanı 150-200 d/dak ile sınırlanan üretim hızlarıdır. Bunun temel nedeni leno gücüsünün geri getirme hareketinin yaylar ile sağlanmasıdır (Eren 2012).

Şekil 7. Leno gücü ve çerçevesi (Eren, 2012)

Leno gücüsü kullanan sistemlerde üretim hızını arttırmak için PosiLeno ticari ismiyle pozitif leno sistemi geliştirilmiştir. Bu sistemde iki ayrı hareketli şaft ile biri pozitif yönde dönen yarım şaft ile döner gücü takımlarından oluşur. Yarım şaftın pozitif yöndeki tahriki bir şaft ile armür veya eksantrik ile kumanda edilen dokuma şaftının hareketi ile sağlanmaktadır. Dokuma şaftlarının hareketi iki adet özel olarak bu işlem için geliştirilmiş tahrik kolu ve biyel aracılığı ile yarım şaft ile döner dokuma gücüsünün en uygun şekilde akışına göre dönüştürülmektedir. Bu sistem ile döner yayların dokuma şaftlarının altına monte edilmesi için tertibatlara ihtiyaç kalmamıştır (Grozbeckert 2016).

Şekil 8. PosiLeno pozitif leno sistemi çerçeveleri (Grozbeckert 2016)

Bu sistem ile konvansiyonel leno sistemlerine göre hızda %100 artış sağlanmaktadır. Yüksek esneklikle çok çeşitli desenler dokunmaktadır. Yine en önemli avantajlarından biri ise çok küçük yatırımlarla normal kumaş dokuyan makinelere monte edilebilmesidir (Gong 2011).

2.2. Taraklı Sistemler

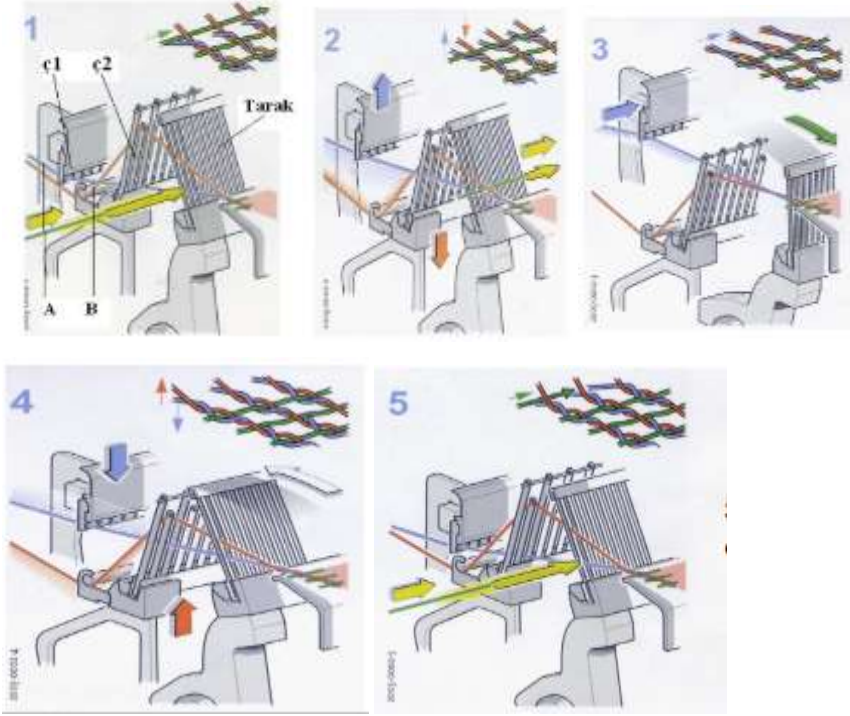
Leno kumaşların dokunması leno güçleri kullanarak mevcut dokuma makinelerinde dokunabileceği gibi Dornier, Itema-Sulzer, Picanol ve Vuts gibi firmalar tarafından özel olarak geliştirilmiş leno dokuma makineleri ile de dokunmaktadır.

Sadece leno kumaş dokuyacak şekilde geliştirilmiş leno dokuma makinelerinin avantajı leno gücünü kullanan sisteme göre daha yüksek üretim hızlarında çalışmalarıdır (Eren 2012).

Leno dokuma tezgâhlarında dokuma tarağının arkasına ikinci bir tarak ilave edilir. Bu tarakta bir tarak dişi sağlam dururken ikinci diş yarım kesilmiştir. Yarım kesilmiş dişin yüksekliği ağızlığın açılabilceği maksimum seviyeyi belirler. Bu tezgâhlarda çerçeveler ortadan kaldırılmıştır. Makineler daha sade görünümlüdür. Yarım dişin ucunda gücü gözü vardır. Tahar işlemi sırasında temel çözü bu gücü gözü üzerinden geçirilmektedir. Döner çözü ise iki tam tarak dişi arasında serbest vaziyette bulunmaktadır. Tarağın sağa ve sola hareketi ile de döner çözü yarım tarak dişinin üzerinden geçmek suretiyle çapraz hareketini yapmaktadır. Çaprazlar kumaş yüzeyi üzerinde oluşmaktadır. Bu tezgâhlarda atkının taşınması tüm atkı taşıma sistemleriyle de (hava ve su jeti, projektıl ve kanca) gerçekleşebilmektedir (Akelma 2007).

Taraklı sistemler ile çalışan ITEMA-Sulzerleno dokuma makinesi, çözümlü örme makinesinin ve dokuma makinesinin bir karışımıdır. Bu makinede aynı çözümlü örme makinelerinde olduğu gibi rehber plaka, bundan başka gözlü tarak ve normal dişli tarak bulunmaktadır. İki ayrı çözü ipliği vardır. Mavi renkte gösterilen iplik hareketli olan "leno" ipliğidir. Kırmızı renkte gösterilen ise, sabit olan çözü ipliğidir. Mavi renkte gösterilen leno ipliği en arkada bulunan rehber plakadan ve gözlü

tarakın boş kısmından geçer. Sonrasında her iki çözgü ipliği birlikte aynı tarak dişinde taharlanır (Özen,2012).

Şekil 9. Leno tarak, atkı ve çözgü hareketi, 1., 2., 3., 4., 5. Pozisyon
(Türkyılmaz 2008)

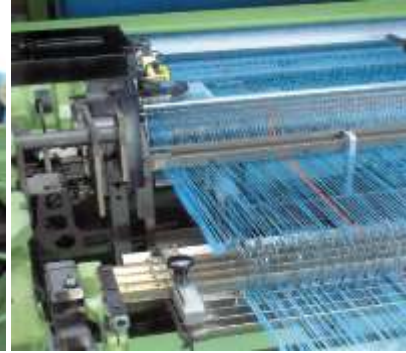
Şekil 9’ da 1. Pozisyonda mavi ile çapraz iplikleri yatırma çubuğunun deliklerine, kırmızı ile gösterilen düz çözgüler ise delikli taraka taharlanmıştır. Gözlü taraka taharlanan düz çözgüler sürekli üst ağızlığı oluşturacak şekilde konumlanır. Çapraz iplikleri ise yatırma çubuğu tarafından aşağıya indirilerek ağızlığın oluşması sağlanmış ve atkı kaydı gerçekleştirilmiştir. 2. pozisyonda atkının atılmasından sonra yatırma çubuğu yukarı, gözlü tarak aşağıya hareket eder. Bu hareket çapraz ipinin gözlü tarakın ilk boşluğundan çıkmasına kadar devam eder. 3. pozisyonda çapraz ipi gözlü tarak dişinin boşluğundan çıkınca, yatırma çubuğu yana kayar. Yatırma çubuğunun yan hareketi çapraz ipinin gözlü düz çözgünün üstünden aşmasını ve tarak dişinin diğer yanına geçmesini sağlayacak kadardır. 4.pozisyonda da yan hareketini tamamlayan yatırma çubuğu aşağıya, gözlü tarak da yukarı hareket etmeye başlar. 5. pozisyonda ise çapraz çözgülerinin aşağıya indirilmesi tamamlandığında ağızlık oluşmuş

ve atkı atılmaya hazırdır. Atkı atıldıktan sonra sistem ters yönde hareketi tekrarlar (Türkyılmaz 2008).

Bu sistemde leno ipliği (mavi renk) gözlü tarak içerisinde, sabit ipliğin (kırmızı renk) bir solundan bir de sağından hareket ederek ağızlık açılmasını sağlamaktadır. Her iki iplikte normal dişli tarak içerisinde geçmektedir (Özen 2012).

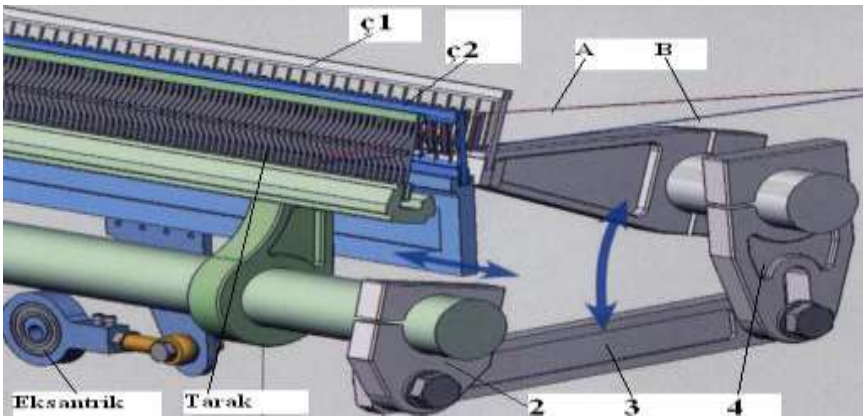

Şekil 10. Powerleno dokuma makinesi (Ptj 2016)

Şekil 11. Powerleno çözgü arkası (Ptj 2016)

Dornier firmasının geliştirdiği “Easyleno” mekanizması aslında bir ağızlık açma mekanizmasıdır. Bu mekanizma hem hava jetli hem de kancalı dokuma makinelerinde kullanılabilir. Normal dokuma makinelerinde olduğu gibi leno kumaş dokuyan dokuma makinelerinde de atkı ve çözgü birbiriyle doksan derece açıda kesişmektedir (Özen 2012).

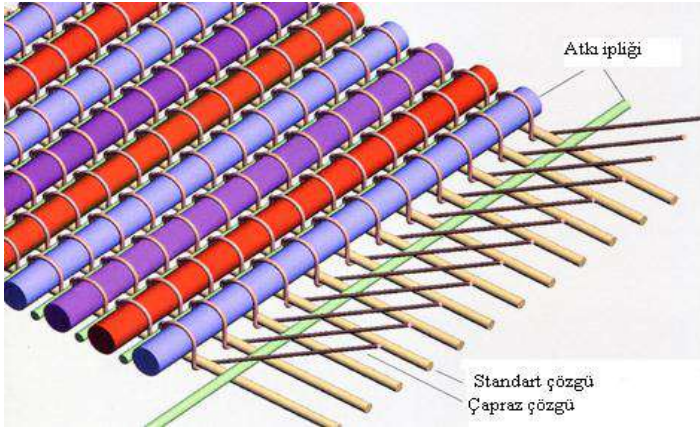

Şekil 12. Dornier Easyleno prensibi (Eren 2012)

Bu mekanizmada normal tarak ve iki adet gözlü tarak bulunmaktadır. Ortada bulunan ve gözleri aşağı bakan tarak (mavi renkli) sağa ve sola doğru yanıl hareket yapmaktadır. En arkada bulunan ve gözleri yukarı bakan diğler gri renkli tarak ise yukarı ve aşağı yönde hareket etmektedir. En arkadaki tarak bir kol vasıtasıyla en önde bulunan normal tarağa bağılıdır. Bu kol sayesinde tarak atkayı kumaşa sıkıştıracakken gri renkli gözlü tarak aşağı yönde hareket ederek çözgü ipliklerini aynı seviyeye getirir. Leno dokuma makinesinde iki tür iplik bulunmaktadır. Biri hareketli olan leno ipliğı (kırmızı renkli iplik) diğeri sabit ipliktir (mavi renkli iplik). Sabit iplik ortada bulunan mavi renkli tarağın gözlerinden geçer. Mavi renkli tarak üretim sırasında sadece yanıl hareket eder. Leno ipliğı (hareketli kırmızı iplik) en arkadaki gri renkli taraktan geçmektedir. Gri renkli gözlü tarak üretim sırasında sadece yukarı ve aşağı yönde hareket eder. Sabit iplik (mavi renkli) her zaman atılan atk ipliğinin altında kalır. Buna karşın hareketli olan kırmızı renkli leno ipliğı her zaman atılan atk ipliğinin üzerinde bulunur (Özen 2012).

Easyleno dokuma makinelerinde yüksek çözgü sıklıklarında yüksek devirlerde çalışılabilir.

Şekil 13. Easyleno ile dokunmuş kumaş yapısı (LindauerdornierEasyleno 2016)

Şekil 14. Dornier Easyleno dokuma makinesi (LindauerdornierEasyleno 2016)

VUTS firmasının geliştirdiği hava jetli dokuma makinesinde çerçevelerde gücüler yerine delikler bulunmaktadır(Özen 2012).

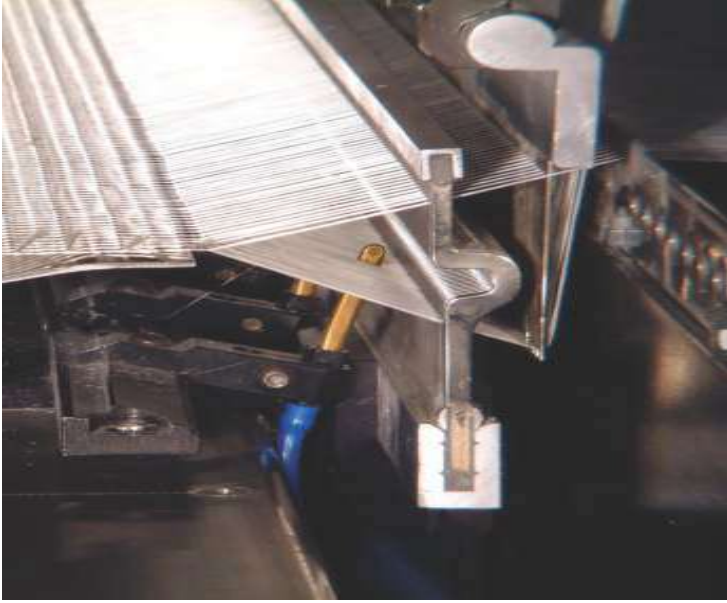

Şekil 15. Vuts CAMEL dokuma makinesi (Vuts 2016)

Çerçeve üzerindeki deliklerden geçen birinci tabaka çözgü iplikleri dikey hareket yapmaktadır. İkinci tabaka çözgü iplikleri rehber plaka üzerindeki iğnelerden geçer. Rehber plaka sola ve sağa doğru salınım hareketi yapmaktadır. İkinci tabakadaki çözgü iplikleri diğer çözgü iplikleri ile bağlantı yaparak leno yapısını oluşturur (Özen 2012).

Şekil 16. Vuts CAMEL dokuma makinesi çözgü iplik geçişleri
(Vuts 2016)

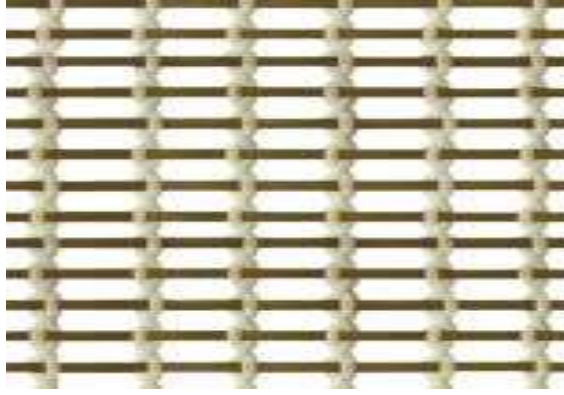

Şekil 17. Vuts CAMEL leno dokuma makinesi ağızlık yapısı
(Vuts 2016)

Rehber plakadan geçen çözgü iplikleri alt ağızlıkta, çerçeve içerisindeki deliklerden geçen çözgü iplikleri de üst ağızlıkta görülmektedir. Atkı

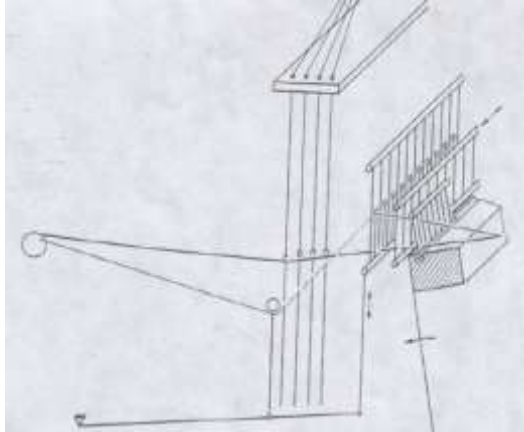
atıldıktan sonra çözgü iplikleri aynı hizaya gelmekte ve tefe vuruşu yapılmaktadır (Özen 2012).

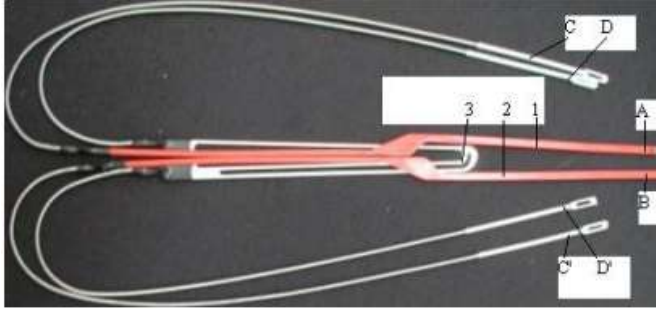
Şekil 18. Vuts ile leno dokunmuş kumaş yapısı (Vuts 2016)

2.3. Jakarlı Sistemler

Jakarlı sistemler başlı başına bir sistem olmayıp taraklı döner gücü sisteminin jakar mekanizmalarına uyarlanmış halidir. Bu sistemde çerçeve bulunmadığından gücüler üstten malyon ipliklerine, alttan ise yaylara bağlanmaktadır. Hareket jakar mekanizması tarafından verilir. Geniş desen elde edilmesi ve çözgü iplikleri üzerindeki gerilimin azalması nedeniyle tercih sebebidir (Akelma 2007).

Şekil 19. Jakarlı leno sistem (Akelma 2007)

Şekil 20. Jakar Leno Gücüsü (Eren 2012)

2.4. Dairesel Leno Sistemler

Dairesel dokuma makineleri görünüş bakımından yuvarlak örme makinelerine benzer. Dairesel leno dokuma makineleri çuval ve ambalaj sanayisinde kullanılan tüp kumaş üretimi için geliştirilmiş çok fazlı dokuma makineleridir. Mekiklerin birbiri ardından yuvarlak bir mekik yolu izleyerek dalgalı bir ağızlığın içinden geçtiği dokuma makinesidir (Özen 2012).

Şekil 21. Dairesel leno dokuma makinesi (Starlinger 2016)

Yuvarlak dokuma makinelerinde çözümlenmiş iplikleri makinenin her iki yanında bulunan çözümlenmiş bobinlerden gelir. Çözümlenmiş iplikleri dokuma elemanlarına alt taraftan beslenir ve dokuma bölgesinde 4 veya 6 mekikle taşınan atkı ile bağlantı oluşturularak kumaş dokunur. Atkı iplikleri ise masuralara sarılmış olarak mekiklerin içerisinde bulunur ve kovan içerisinde oluşturulan dalga şeklindeki ağızlık içerisinde dairesel olarak sürekli hareket eder (Özen 2012).

Dairesel dokuma makineleri, kinetik enerjinin tasarrufunu ve mekiklerin sarsılmadan yol almasını sağlayan ve bir yandan diğer yana geliş gidiş hareketini gerektirmeyen, çepeçevre dolaşan sisteme sahip dokuma makinesidir. Böylece atkı ipliğinin geçirilmesi sırasında yön

değiştirmesine gerek yoktur. Mekik adedi çapa bağlı olarak artar. Aynı anda birden fazla atkı atılır. Ağzlık açma, atkı atma, tefeleme işlemleri sürekli olarak meydana gelir (Tekstilblog2016).

Atkı taşıyıcı mekiklerin hareketi mekanik veya elektromanyetik olarak kontrol edilir. Mekanik sistemde mekikler, çözgü elemanlarının altına yerleştirilmiş sürtünme elemanlarının itişiyile hareket ettirilir. Elektromanyetik kontrolde ise mekik ile tahrik elemanları arasında hiçbir temas yoktur (Özen 2012). Atkı taşıyıcıların hareketi arkaya yerleştirilmiş olan elektromanyetik blokların döndürülmesiyle sağlanır. Elektromıknatıslar madensel mekikleri kendine çeker, mekiklerde mıknatısların dairesel yolunu izler. Yuvarlak dokuma makineleri, normal dokuma makinelerinin mekiklerinden çok daha fazla atkı ipliği taşıyan atkı taşıyıcılara sahiptir (Tekstilblog2016).Atkı iplikleri ağızlığın dışında değiştirilir. Bu amaçla tüm çerçeveler alt ağızlık pozisyonuna getirilir.

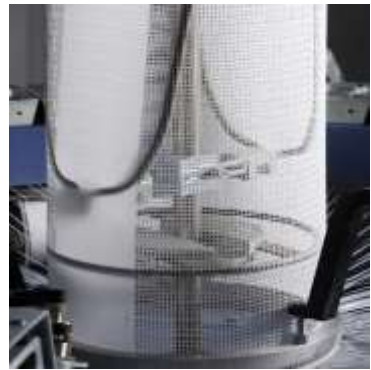
Atkının sıkıştırılması, tarak yerine salınım hareketi yapan lameller veya iğne sistemi ile gerçekleştirilir. İğne sistemi veya salınım hareketi yapan lameller, mekiğin hareketini tamamlamasının ardından çözgü ipliklerinin başından sonuna kadar ulaşarak atkı ipliğini kumaş çizgisine sıkıştırır.

Dairesel dokuma makinelerinde dokunan kumaş makinenin orta üst kısmından çekilir ve sağ tarafına yerleştirilen ayrı bir sarma ünitesine sarılır (Özen 2012).

Polipropilen, polietilen, jüt ve diğer ipliklerle üretim yapmak mümkündür. Bu tip dokuma makinelerinin en önemli avantaj düşük mekik hızlarına rağmen yüksek miktarda atkının atılmasıdır (Tekstilblog2016).

Şekil 22. Yuvarlak leno kumaş dokuma (Tekstilblog, 2016)

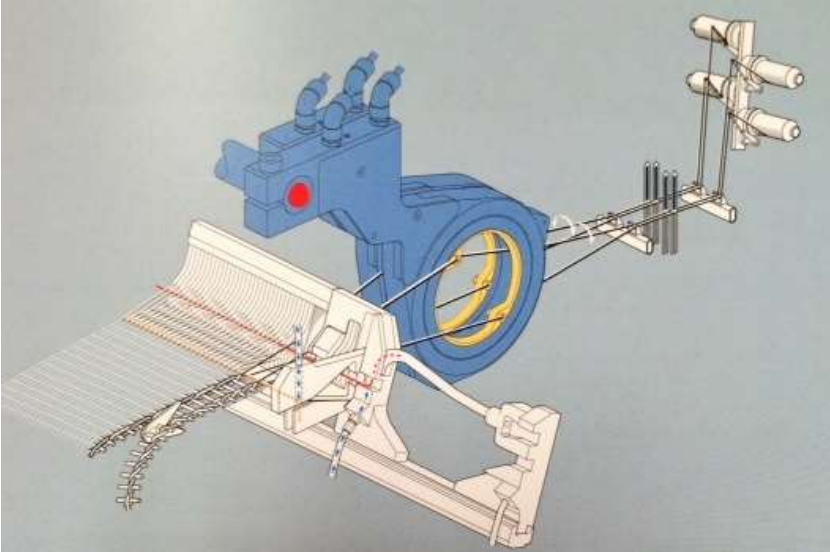

Şekil 23.Tüp leno kumaş (Tekstilblog 2016)

2.5. Diskli Leno Kenar Sistemleri

Diskli sistemler kumaş kenarlarında kullanılan sistemlerdir. Dokunan kumaşlarda çözümlü ipliklerinin kenarlardan dağılmasını engellemek için kenar oluşturulur. Leno dokuma kenar uygulaması kenar oluşumunda en fazla kullanılan tekniklerden biridir.

Leno kenar en dışta bulunan en az iki çözümlü ipliğinin birbiri üzerine kıvrılması ile elde edilir. Birbiri üzerine kıvrılan çözümlü iplikleri atkı ipliklerinin uçlarını da aralarına alarak sabit bir yapıya kavuşmasını sağlar. Leno kenar oluşturulduktan sonra bir makas ve rezistans yardımı ile zemin kumaştan ayrılır. Kesilerek kumaştan ayrılan leno kenar atıldığı için kenar oluşumu sırasında iplik sarfiyatının en aza indirilmesi çok önemlidir. Bunun için atılan atkı ipliklerinin, kumaş eninden sonra mümkün olan, en az saçaklanmayı meydana getirmeleri gerekir (Yavaşcaoğlu 2012).

Şekil 24. Diskli leno sistemler (LindauerdornierServoterry 2016)

Sistemde diskler dönerken üzerinde bulunan çözümlü ipliklerini de birbiri etrafında döndürmektedir. Burada temel ve döner çözümlü iplikleri diye iplikler birbirinden ayrılmamakta her iki iplikte dönme hareketi yapmaktadır (Akelma 2007).

Kaynakça

- AKELMA Y (2007). Döner Gücü Sistemi ve Eğitim Amaçlı ArmürlüDokuma TezgahlarınaUyarlanabilirliği. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- BAŞER G (2004). Dokuma Tekniği ve Sanatı Cilt 1. Punto Yayıncılık, 290s, İzmir.
- EREN R (2012). Dokuma Makinelerindeki Teknolojik Gelişmelerin Değerlendirilmesi. 63s, Bursa.
- GONG GH (2011).SpecialistYarnandFabricStructures. Woodhead Publishing, 384s, Cambridge.
- GROZBECKERT2016).https://www.grozbeckert.com/cms/en/products_services/weaving/w_produkt/w_weaving/w_lenosystem/w_posileno (Erişim Tarihi: 12.06.2016)
- İMER Z (1989). Dokuma Tekniği 2.Sistem Ofset, 191s, Ankara.
- LindauerdornierEasyleno(2016).<http://www.lindauerdornier.com/global/mediathek/brochures/weavingmachine/DORNIER%20Easyleno.pdf> (Erişim Tarihi: 13.06.2016)
- LindauerdornierServoterry(2016).http://www.lindauerdornier.com/global/mediathek/brochures/weavingmachine/DORNIER_ServoTerry.pdf (Erişim Tarihi: 13.06.2016)
- ÖZEK Z.H. (2013). Özgün Dokuma Teknikleri Yüksek Lisans Ders Notları, Tekirdağ.
- ÖZEN S, Akalın M (2012). Dokuma Teknolojisi.Nesil Matbaacılık, 691s, İstanbul.
- Ptj(2016).<http://ptj.com.pk/Web%202003/32003/sulzer.html>(Erişim Tarihi: 22.02.2016)
- STARLINGER(2016).http://starlinger.com/fileadmin/user_upload/01_Packaging/03_circular_looms/leno_leno-plus/FB_en/index.html#1 (Erişim Tarihi: 23.02.2016)
- Tekstilblog(2016). <http://tekstilodevlerim.blogcu.com/cok-fazli-dokuma-makineleri/3043232> (Erişim Tarihi: 12.06.2016)
- TÜRKYILMAZ T.A (2008). Dokuma Kumaş Örgüleri ve Desenciligi.Türk Tekstil Vakfı Yayınları, 377s, Bursa.
- VUTS(2016). <http://www.vuts.cz/weaving-loom-camel.html> (Erişim Tarihi:13.06.2016)
- YAVAŞÇAOĞLU A (2012). Leno Dokuma Sistemi, Kumaş Özellikleri ve Kullanım Alanları. Mesleki Bilimler Dergisi, 1(3): 22-33

GELENEKSEL “BULDAN BEZİ” NAKIŞLARI

Mihriban KALKANCI*

Giriş

Tarihten Günümüze Buldan Bezi

M.Ö. 2. yy.da kurulduğu bilinen Buldan'ın dokuma ve tekstildeki başarısının ünü günümüze kadar gelmiştir. “Bacasız Fabrikalar Diyarı” olarak bilinen Denizli'nin ilçesi Buldan'ın girişindeki, “Dokumanın Başkenti'ne Hoş Geldiniz” tabelası oldukça anlamlıdır. İlçe ekonomisi dokumacılığa dayanmaktadır ve hemen hemen her evde el tezgâhları bulunmaktadır. Bu dokumalar saraylara kadar uzanmış ve padişahlara kaftan, gömlek ve şal (Şekil 1), padişah kızlarına gelinlik, sultanlara kıyafet olmuştur. Buldan bezi 1970'li yıllardan bu yana Almanya, Fransa, Belçika gibi Avrupa ülkelerine ihraç edilmekte ve ilçenin ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Kıyafetten perdeye, yatak örtüsünden masa örtüsüne kadar günlük hayatta önemli bir yer teşkil eden ürünler üretilmekte ve ihraç edilmektedir. Parça üretimi olarak; peştamal, üstlük havlu, çarşaf, mendil, sofralık, metre dokuma ürünleri olarak; Buldan bükülüsü (Buldan Bezi), havlu, tentelik, elbezi, astar, kanaviçe şeklinde üretimler yapılmaktadır. Buldan Bezi uzun süreli kullanımlarda bile özelliğini ve niteliğini kaybetmemesi, aynı zamanda kimyasal maddeler içermemesi dolayısıyla sağlıklı ve doğaldır. Bu kumaşlar % 100 pamuktur, terletmez, vücuda nefes aldırır, serin tutar, rahat ve sağlıklıdır. Buldan bezinin kentin tarihiyle başlayan yolculuğu günümüzde de halen devam etmektedir. Ev ürünlerinde de tercih edilen Buldan Bezi'ni pek çok ünlü isim günümüzde halen kullanmaktadır (Kalkancı, 2012).

Şekil 1. Buldan Bezinden Üretilmiş Şal Örneği (Kaynak: <http://www.buldan.gov.tr>)

* Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye. E-mail: mkalkanci@pau.edu.tr

Buldan bezi 1970'li yıllardan bu yana Almanya, Fransa, Belçika gibi Avrupa ülkelerine ihraç edilmekte ve ilçenin ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Kıyafetten perdeye, yatak örtüsünden masa örtüsüne kadar günlük hayatta önemli bir yer teşkil eden ürünler üretilmekte ve ihraç edilmektedir. Parça üretimi olarak; peştamal, üstlük havlu, çarşaf, mendil, sofralık, metre dokuma ürünleri olarak; Buldan bükülüsü (Buldan Bezi), havlu, tentelik, elbezi, astar, kanaviçe şeklinde üretimler yapılmaktadır. Buldan bezinin kentin tarihiyle başlayan yolculuğu günümüzde de halen devam etmektedir. “Ev ürünlerinde de tercih edilen Buldan'ı pek çok ünlü isim kullanmaktadır. Buldan, dokuma ürünleri ile evlerini döşeten isimler arasında İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi, 'Terminatör' filmlerinin unutulmaz oyuncusu ve California Valisi Arnold Schwarzenegger, Clinton Ailesi, tenis yıldızları Serena ve Venüs Williams kardeşler yer almaktadır. Türkiye'den Fatih Terim, İbrahim Tatlıses gibi tanınmış isimlerin tercih ettiği Buldan ipeği, beyazperdede fırtınalar koparan Truva filminin bütün kostümlerinde de kullanılmıştır. Tüm kostümler Buldan'da hazırlanıp, gönderilmiştir. Yörenin kültürel kimliğini yansıtan el işlemeciliği ve nakışlar bu dokumaların üzerine işlenerek sanatsal değerleri ve albenileri artırılmıştır (<http://www.aksam.com.tr>, 2005).

Denizli şehrinin güzel bir ilçesi olan Buldan, sekiz yüzyıldan daha fazla süredir dokumalarıyla ünlenmiş ve yörenin ekonomisine dokumalarıyla katkıda bulunmuştur. Buldan Dokumaları ayrıca, yüzyıllardan beri yörenin kültürel kimliğini ve tarihini de yansıtmıştır. Bu dokumalar özellikle ev tekstili ürünlerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise bu dokumaların daha farklı ürünlerde yaygın kullanımına yönelik örnekler rastlanmaktadır. Moda endüstrisinde Buldan Dokumalarının kullanılabilirliğine yönelik yapılan çalışmada; kadın giyimi için tasarımlar yapılmış ve uygulanmıştır. Bu tasarımlarda Buldan Dokumaları çeşitli şekillerde süslenerek farklı bir görünüm elde edilmiştir. Ayrıca çalışma, Buldan Dokumalarının endüstriyel boyutta kullanılması açısından önemli görülmektedir (Öztürk & Çoruh, 2013).

Buldan dokumaları Osmanlı Devleti'nde sarayda da önemli yer tutmuştur. Ertuğrul Gazi'nin içliği, Osmanlı padişahı Osman Gazi'nin Buldan'da dokunan kırmızı şaldan yapılan elbisesi Genç Osman'ın gömleği, Barbaros Hayrettin Paşa'nın şalı, Sultan 1. Murat'ın elbisesi Yıldırım Beyazıt'ın kızının gelinliği Buldan'da dokunan saray dokumalarındandır. İlçede dokumacılık yöre halkının en önemli geçim kaynağını teşkil etmektedir. Buldan ekonomisi dokumacılığa dayanır. İsviçre'deki saat sanayinde olduğu gibi ailece çalışılır. Ana baba ipleri hazırlar, tezgâhta işlerler. Genç kızlar malların dikim ve paketlenmesini yaparlar. Çocuklar masura makinelerinde masura sararlar. Dokumacılık Buldan ekonomisinin temelini oluşturmakta, her evde bulunan tezgâhlarla bir aile sektörünü oluşturmaktadır (<http://www.buldan.bel.tr>).

1779 yılına kadar Buldan'da dokumacılık, ilkel tezgahlarla yapıyordu. Bu tarihten sonra dokumacılığın gelişmesi için çözümler aranmış, mekiği boynuzdan, masurası kargıdan tezgahlarda 10 numaradan 20 numaraya kadar ipliklerle başörtüsü, peştamal, çarşaf ve Buldan bezi gibi dokumalar yapılmıştır. Zamanla, Buldan en ileri tekniğine sahip tezgahlardan yararlanma imkanını bulmuştur. Bu tezgahlarda pamuklu, ipekli kumaşlar dokunmuş, dokunan bu kumaşlar yıllarca çeşitli ihtiyaçları karşılamıştır. Bugün ipekli vb. türdeki ince kumaşlar, peştamal, üstlük örtü türü dokumalar halen el tezgahlarında diğer türler ise motorlu tezgahlarda dokunmaktadır (<http://www.buldan.gov.tr/buldan-bezi>). Günümüzde de bezin kullanımı ve ünü dünyaca sürmektedir. Basında yer alan güncel bilgilere göre İngiltere Başbakanı Theresa May'e, Buldan'da yaşayan 94 yaşındaki en yaşlı dokuma ustası tarafından ipek şal dokunduğu ve ünlü Tatu Grubu, ünlü şarkıcı Lady Gaga, ABD'li tenisçi Serena ve Venüs William kardeşler ve İngiliz model Kate Moss'un da aralarında bulunduğu onlarca yıldızın Buldan'da atölyelerde dokunan bornozları kullandıkları belirtilmektedir (<http://www.sozcu.com.tr>).

Buldan Bezinin Teknik ve Estetik Özellikleri

İpek ipliği yerine çok bükümlü, yün, keten veya pamuk, iplikleri ile buruşuk yüzey görünümlü Buldan dokumaları halk arasında “Kıvrak”, “Bükülü Bez”, “Hoşgör” olarak da tanınmaktadır.

Buldan Bezi uzun süreli kullanımlarda bile özelliğini ve niteliğini kaybetmemesi, aynı zamanda kimyasal maddeler içermemesi dolayısıyla sağlıklı ve doğaldır. (Uğurlu & Uğurlu, 2006). Bükülü bez; geleneksel değeri, kullanım olanakları, teknik özellikleri ile çok özgün bir tür olma niteliğini göstermektedir. Bu nedenle korunup, geliştirilmesi gereken bir geleneksel dokuma türüdür. Özellikle estetik açıdan katma değeri yüksek ürün kapsamına alınabilecek, hem dokuma, hem işleme, hem de konfeksiyon alanında değerlendirilebilecek nitelikte bir üründür.

Buldan dokumalarının en önemli özellerinden olan nakış işlemelerine bu çalışmada yer verilmiştir. Kasnağa gerilen, dokumanın üzerine, geleneksel motiflerin renkli ipek iplikler ile kaplama, zincir ve suzeni tarzı ile işlemelerin ve saçakların yapılarak orijinal işlemeler bezin albenisi artırılmaktadır. Buldan dokumaları üzerine işlenen orijinal işleme motifleri, yerel kimlik tanımlanması ve yeni modellere temel oluşturması bakımından önemlidir.

Bölge ekonomisi için çok önemli olan coğrafi işaretin alınması, bezin tanıtımı satışı ve pazarlanması konusunda büyük avantajlar sağlayacaktır.

Buldan Ticaret Odası tarafından 10 yıl önce başvurusu yapılan coğrafi işaret belgesi için sürecin tamamlandığı ve coğrafi işaret belgesinin alındığı belirtilmiştir. Buldan Bezi'ne resmi bir kimlik ve markalaşma

sağlandığını, dünyanın her tarafından daha fazla rağbet göreceğini, taklit edilemez olduğunu, bu üründen üretmek isteyen üreticilerin kontrollü olarak üretim yapacağını, Buldan Bezi ürünlerde tüketiciler bundan böyle Buldan Ticaret Odası'nın logolu damgasını gördüklerinde gönül rahatlığıyla o ürünlerin alınabileceği belirtilerek, ihracatta önemli bir referans olacağı vurgulanmıştır. Coğrafi işaret ile tescillenen ürünler, denetime tabi tutulmakta ve usulüne uygun olmayan üretimlerin önüne geçilmektedir. Coğrafi işaretli ürünler, belirlenen bölgelerde belirtilen kurallar dahilinde üretilebilmekte, aksi takdirde yasal süreçler işlemeye başlamaktadır (<http://www.denizlihaber.com>). Coğrafi işaretli ürünlerin usulsüz üretimi sonucunda hukuki yaptırımlar uygulanmakta ve tüm bu süreçler, tescilli ürünlerin değerini artırmakta aynı zamanda hem bölgenin turizm gelirlerini hem de marka haline gelen ürünlerle bölgenin ticari hayatını canlandırmaktadır. Dolayısıyla bölgenin Buldan Bezi üretim kapasitesi artırılmış olacak dolayısıyla bu ürüne emek verenler kazanacaktır (Marangoz & Akyıldız, 2006).

Bu araştırmanın amacı; halen günümüzde az da olsa yapılmakta olan geleneksel Buldan nakışlarında kullanılan malzeme ve süsleme özellikleri incelenerek edilen bilgilerin belgelenmesidir. Tarihi öneme sahip “Buldan Bezi” nin özelliklerinin iyi anlatılması ve tanıtımının iyi yapılması, dünyada kullanılabilirliğinin ve ihracatının artırılması yörenin kültürel kimliği açısından da büyük öneme sahiptir.

“Buldan Bezi”ne İşlenen Geleneksel Nakışlar

Yörede “Buldan Bezi”ne işlenen nakışlar çoğunlukla sanayi tipi nakış makinelerinde yapılsa da, geleneksel nakışlar; elde süzeni nakış (işleme motifin sınırı içinde bir zincir halinde makine ile el ile kontrol edilerek sürdürülür) makinelerinde yapılmaktadır [www.geka.org.tr]. Kaneviçe tarzındaki nakışlar ise artık elde hiç yapılmamakta, otomatik nakış makinelerinde üretilmektedir (Türköz, 2015). Buldan nakışlarının yörede en bilinen ve yöreye has adlandırılan nakış isimleri, kullanılan iplik özellikleri ve bilinen dilden dile aktarılmış hikayeleri aşağıda sıra ile verilmiştir [Nakış ustası görüşme kayıtları, 2018].

“Dallı güllü”

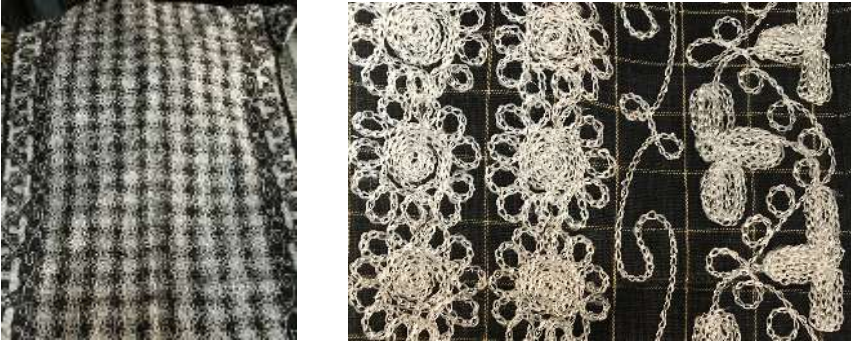
Desen isminden ve çiçek figüründen dolayı tüm yörede bu isimle bilinen süzeni el nakış makinasında yapılan desendir. Masa örtüsü, buzdolabı örtüsü, runner ve şömen tabla olarak üretilmektedir. Şekil 2’de sade (a) ve kumaş boyası ile desen içleri boyanmış “dallı güllü” desen örnekleri görülmektedir.

Şekil 2. a) "Dallı Güllü" Nakış b) Kumaş Boyası ile Doldurulmuş "Dallı Güllü"
c) "Dallı Güllü" Çarşaf Örtüsü

"Elmalı"

"Elmalı" olarak yörede adlandırılan desen özellikle altın renkli, gri simli ipliklerle siyah renkli Buldan Bezi üzerine yoğun olarak süzeni el makinası ile işlenmiş desen ismidir (Şekil 3). Masa örtüsü olarak çok çeşitli boyutlarda işlenen desenin üretimi oldukça emek istemektedir. Desenin ürüne göre kumaşa neredeyse boşluk içermeden doldurulması şeklindedir ve üretimi uzun süren yöresel desenlerin en önemlilerindedir.

Şekil 3. a) "Elmalı" Suzeni Nakışı Masa Örtüsü b) Desenin Büyütülmüş Şekli

"Tavuk Bacağı"

"Tavuk Bacağı" adı ile adlandırılan desen kenarlarda şekil yönünden tavuk bacağına benzetme amacıyla bu adın verildiği bilinmektedir. Bu desen de siyah renkli Buldan Bezi üzerine altın renkli, gri simli doğal ipek ipliklerle yoğun olarak süzeni el makinası ile işlenmiş desendir (Şekil 4). Ancak günümüzde bu desen yapay ipek ipliklerle üretilmektedir.

Şekil 4. “Tavuk Bacağı” Suzeni Nakışı Masa Örtüsü

“28 Numara (Laleli) ”

El işlemlerinin yoğun olduğu dönemde siparişleri yetiştirebilmek için yöre halkı tüm ailece çalışmakta olup 28 numaralı hanenin işlediği desen olarak anılan ve “28 Numara” olarak anılan laleli süzeni desendir. Bu desen de siyah renkli Buldan Bezi üzerine altın renkli ya da gri simli doğal ipek ipliklerle yoğun olarak süzeni el makinası ile işlenmiş desendir (Şekil 5). Ancak günümüzde bu desen yapay ipek ipliklerle üretilmektedir.

Şekil 5. “28 Numara” Suzeni Nakışı Masa Örtüsü

“Koçul Deseni ”

Yörede bulunan ve zamanında deseni işleyen Koçul sülalesinin adının verildiği desen isimdir (Şekil 6). Şekilde görülen desen 160*200 cm ebatlarında yaklaşık 48 saat çalışma ile üretilebilen bir desendir. Değişik ebatlarda üretilebilmektedir.

Şekil 6. a) “Koçul” Suzeni Nakışı Masa Örtüsü b) Koçul Desenle Üretilmiş Şal

“Şal Deseni ”

Geleneksel şekliyle hindiye rengi (açık sarı) olarak tabir edilen renkte ipliklerle işlenir. Bu iplikler palamut ağacından elde edilen doğal boya ile doğal ipeğin boyanarak elde edilir. Buldan Bezi üzerine şal deseni süzeni nakış ile işlenir(Şekil 7).

Şekil 7. “Şal Deseni” Suzeni Nakışı

“Elmalı Kelebek ”

Geleneksel şekliyle beyaz ipek iplikler ile pembe simli ipliklerin karışımından elde edilen pembe simli desendir. Desenin ismi kelebek ve elmalı desenin karıştırılarak üretilmesinden elde edilmiştir (Şekil 8).

Şekil 8. ‘Elmalı Kelebek’ Suzeni Nakışı

‘Buldan Gülü ’

Genellikle ağır işli olarak bilinen yuvarlak masa örtüleri bu desenle yapılmaktadır. Geleneksel üretim doğal boyalarla yapılmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. ‘Buldan Gülü’ Suzeni Nakışı

‘Sıvama ’

Buldan Bezi üzerine işlenmiş geleneksel ürünlerin en fazla emek istediği desenlerden biri ‘Sıvama’dır. Bez üzerinde boş alan kalmayacak şekilde adeta desen kumaş üzerine sıvanır. Adı da sıvama eyleminden dolayı bu şekilde yerleşmiştir. Halk arasında sıvama deseni işleyen kişiler için söylenen ‘Bu deseni yapan kör oldu’ şeklindeki latife hala günceliğini korumaktadır (Şekil 10).

Şekil 10. “Sıvama” Nakış Örneği a) Ön yüz b) Kumaşın Arka Yüzü

“Kelebek Desen ”

Buldan Bezi üzerine işlenmiş kelebek şeklindeki desene verilen isimdir (Şekil 11). Hindiye tabir edilen açık sarı renk, doğal doğal boyalarla elde edilmiştir.

Şekil 11. “Kelebek” Nakış Örneği

“Menekşe Desen ”

Ham renkteki Buldan Bezi üzerine işlenmiş menekşe şeklindeki desene verilen isimdir (Şekil 12). Genellikle gri, simli ipliklerde seccade olarak üretilmektedir.

Şekil 12. “Menekşe” Nakış Örneği

“Lase (Kordene) Desen ”

Buldan Bezi üzerine işlenmiş “kordene” nakış kalın kurdele şeklinde zincir biçiminde süzene nakış makinasında işlenmektedir (Şekil 13).

Şekil 13. “Lase (Kordene)” Nakış Örneği

Yöresel desenler her türlü kıyafet, cepken, elbise, ceket, çanta vb. eşyalara da işlenmektedir. Şekil 14’de benzer işleme türlerinin farklı eşyalara uygulama örnekleri görülmektedir. Şekil 15’de ise nakışların işlendiği süzene nakış makinası örneği görülmektedir.

Şekil 14. Suzene Nakış Uygulanmış Giysi Örnekleri

Şekil 15. Suzene El Nakış Makinası (Buldan Belediyesi El Sanatları, Kültür Merkezi)

Sonuçlar ve Öneriler

Suzene el makinasında üretilen desenler tamamen yapan ustanın el becerisi ve desen bilgisine göre, hiçbir şablon ya da yardımcı malzeme kullanılmaksızın el becerisi ile şekillenmektedir. Yörede bu desenleri yapan ve yaş olarak 65 yaşın üzerinde 5-6 kişi kaldığı bilinmektedir. Genç nesil bu desen isimlerini, renk dağılımlarını ve nerede nasıl üretildiğini hemen hemen hiç bilmemektedir.

Buldan yöresinin kültürel kimliği olarak yüzyıllardan beri özgün bir tür olma özelliğini tüm olumsuzluklara rağmen günümüzde hala yitirmeyen orijinal Buldan Bezi üretiminde kullanılan nakışlar unutulmaya mahkûm edilmemelidir.

“Buldan Bezi”nin yüzyıllardan beri süregelen kullanım, estetik ve teknik özellikleri de tüketiciye güven vermektedir. Bezin tanıtımı ve markalaşma çalışmalarının sonucu olarak bölge ekonomisine daha fazla katkı sağlayacak faaliyetler planlanmalı ve sürdürülmelidir.

Teşekkür

Çalışmada yer alan nakış örneklerini, hikayelerini ve desen çeşitlerini itina ile anlatan süzene nakış işlemeleri konusunda Buldan’ın en değerli birkaç isminden olan Sayın Halil Ergör’e ve Buldan Belediyesi El Sanatları ve Kültür Merkezi çalışanlarına teşekkür ederim.

Kaynaklar

KALKANCI, M. “Geçmişten Günümüze Buldan Bezi”, 1. Uluslararası Yöresel Bez Günleri, İstanbul, s. 130-137, 2012.

<http://www.aksam.com.tr>, 2005, Erişim tarihi: 19.03.2018.

ÖZTÜRK F., ÇORUH E., “An Application Concerning Utility of Buldan Weaves in Fashion Industry”, Tekstil ve Mühendis, 20: 91, 27-34. 2013.

<http://www.buldan.bel.tr>, Erişim tarihi: 19.03.2018.

<http://www.buldan.gov.tr/buldan-bezi>, Erişim tarihi: 19.03.2018.

<http://www.sozcu.com.tr/haberi/denizliden-ingiltere-basbakanina-organik-ipek-fular-1427455/>). Erişim tarihi: 19.03.2018.

UĞURLU A., UĞURLU S., Yörenin Kültürel Kimliği Olarak Buldan Bezi, Buldan Sempozyum Bildirileri, 2006.

<http://www.denizlihaber.com/denizli/buldan-belgesi-cografi-isaret-elgesini-aldi/> Erişim tarihi: 19.03.2018.

MARANGOZ M., AKYILDIZ M., “Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Açısından Coğrafi İşaretlerin Önemi ve Buldan Bezi Örneği”, Buldan Sempozyum Bildirileri, 2006.

SEZGİN, İ. Buldan Bezi ve Geleneksel El Dokumacılığı, www.geka.org.tr, Erişim tarihi: 19.03.2018.

TÜRKÖZ N., 2015 Yılı Buldan Sanayisi Envanter Araştırması, GE-KA / PAU / Buldan Ticaret Odası Ortak Projesi, Denizli, 2015.

Nakış Ustası Sözel Görüşme Kayıtları(Halil Ergör).

Buldan Belediyesi El Sanatları ve Kültür Merkezi Ustaları Görüşme Kayıtları